

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Om
Bibliotheker og Bøger

i
det gamle Rom.

I n d b y d e l s e s k r i f t

til

den offentlige Examen i Randers lærde Skole

i September 1840

af

F. C. Hundrup,

Adjunct.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Andreas Seidelin,
Hof- og Universitets-Bogtrykker.

F o r o r d.

Opfordret af Hr. Rector Borgen til at skrive et Indbydelseskrift til den forestaaende Hovedexamen har jeg med Fornøielse paataget mig dette Arbejde, og dertil valgt et saadant Emne, at det kunde være Skolens Disciple gavnligt derom at erholde nogen Undervetning. Da jeg i mange Aar med Ferkjerlighed har beskjeftiget mig med de romerske Antiquiteter, og navnlig siden jeg i 1833 udgav en med (maaskee altfor) mange Tillæg og Anmærkninger forsynet, Oversættelse af Schaaffs Haandbog bestandig har optegnet de Steder af de gamle Forfattere, jeg læste, som med Hensyn hertil vare af Vigtighed, var det naturligt, at jeg herfra udsøgte mig et Punkt at behandle. Imidlertid følte jeg under Udarbejdelsen ret levende Savnet af Kjøbenhavns rige Bogskatte. Indskrænket som jeg var til Skolebibliotheket (der navnlig i den romerske Litteratur er langt svagere end i den græske, og som har faa eller ingen Bærker, der behandle romerske Antiquiteter), mine Herrer Medlæreres og mine egne Bøger, savnede jeg ikke blot alle ældre Bearbejdelser af dette Emne, men ogsaa flere af de gamle Forfattere, som jeg kunde have ønsket at have ved Haanden. Nogle Dage førend Manuscriptet skulde sendes til Bogtrykkeren fik jeg under et Ferieophold i Slagelse af Hr. Rector Mag. Eberling adskillige Bøger tillaaens, som jeg tidligere havde savnet, navnlig Vardins og Adlers Beskrivelser over Rom og i den sidste tillige S. Rufus og P. Victor de regionibus urbis Romæ; Hesychius, de iis, qui eruditionis fama claruere; Symmachi epistolæ, Orosius og Chr. Falsteri quaestiones Romanæ. Men fjernet fra mine egne Bøger kunde jeg, især i den indskrænkede Tid, nu ikke drage den Nytte heraf, som jeg maaskee ellers havde været istand til. Foruden de Bøger jeg har nævnet i Anmærkningerne har jeg benyttet Bährs og Schölls Litteraturhistorier og W. A. Beckers Gallus (Leipzig 1838), en Bog, der dog savner den Fuldstændighed og Nøjagtighed, man

kunde vente af en Forfatter, der har havt saa rige Hjælpeskilder at gaae til. Derimod har jeg blandt andre maattet undvære:

Lipsii de bibliothecis syntagma (Oper. Tom. 3).

Jo. Lomeier de bibliothec.

Erh. Reusch diss. de bibl. Romanorum. Helmst. 1734. 4.

Pt. Echermann diss. de bibl. Rom. Ups. 1744. 4.

J. F. Eckardi progr. de bibl. Rom. Isenaci 1790. 4.

Poppe, de privat. atque illustrior. publ. vet. Roman. bibl. Berol. 1826. 4. (En Anmeldelse heraf i Jahns Jahrbücher, 1826, 2ter B. pag. 359—62 har jeg dog havt Leilighed til at afbenytte).

J. Mth. Unold de Ciceronis biblioth. Jen. 1753. 4.

Ph. Venutus de museo Cic. in Tuscul. (i Memorie della società Columbaria Tom. 2).

J. H. Felsii oratio de Asin. Poll. biblioth. Romæ publicata. Jen. 1753. 4.

Sylv. Lürsen de templo et biblioth. Apoll. Palat. Franeq. 1719. 8.

Schwartz de ornamentis librorum apud veteres usitatis et varia rei librariæ veterum suppellectile edid. G. Car. Leuschner. Lips. 1755.

Funccius de scriptura veterum. Marburg 1743.

Schöttgen, historia librorum et bibliopolarum (i Polenii Supplem. Tom. 3).

Martorelli de regia theca calamaria.

Vossius de arte Grammatica (libr. 1 cap. 35 sq.).

Det havde været min Hensigt ogsaa at omtale Romernes Afskrivere og Boghandlere, men da Tiden denne Gang har forhindret mig heri, haaber jeg en anden Gang at faae Leilighed dertil.

Endelig vil jeg endnu blot bemærke, at jeg har været temmelig rundhaandet med at meddele Citater, deels fordi jeg troede at kunne forudsætte, at de fleste Læsere ikke have Kilderne ved Haanden, deels fordi jeg derved vilde yderligere forbinde mig til ikke at gjøre andre Slutninger af de gamle Forfatters Ord, end der med temmelig Sikkerhed kunde drages af disse.

1. Noogle indledende Bemærkninger om Videnskabelighedens Opkomst og Udvikling i Rom.

Thvorvel allerede Evander siges ¹⁾ at have overført de græske Bogstaver til Latium, og selve Byen Rom's Stifter

¹⁾ Dionys. Halicarn. antiquit. Rom. libr. 1, 53: λέγονται δὲ (nemlig Evander og Arcaderne) καὶ γραμμάτων Ἑλληνικῶν χρῆσιν εἰς Ἰταλίαν πρῶτοι διακομίσαι, νεωστὶ φανεῖσαν Ἀρκάσι. Cml. Plin. hist. natur. 7, 57. T. Liv. hist. 1, 7. Et hovedsted om Skrivekunstens Oprindelse og Fremgang findes hos Tacitus (Annal. XI, 14), som jeg derfor her vil meddele: Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant; (ea antiquissima monumenta memoriae humanæ impressa saxis cernuntur) et litterarum semel inventores perhibent; inde Phoenicias, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tanquam repererint, quæ acceperant. Quippe fama est, Cadmum, classe Phoenicum vectum, rudibus adhuc Græcorum populis artis eius auctorem fuisse. Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, et temporibus Troianis Palamedem Argivum memorant, sexdecim litterarum formas, mox alios ac præcipuum Simonidem, ceteras reperisse. At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigines Arcade ab Euandro didicerunt: et forma litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primum fuere: deinde additæ sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quæ usui, imperitante eo, post oblitteratæ, adspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo.

fortælles ²⁾ at have kjendt og brugt disse, saa forløb dog rimeligviis næsten 300 Aar efter Roms Anlæggelse forend det før det latinske Sprog ejendommelige Skriftsystem udviklede sig ³⁾. Og dog henrandt atter mere end Par Aarhundreder forend disse fandt Anvendelse i Skrifter, der kunde siges at lægge Grundvolden til den romerske Litteratur. Livius Andronicus (en Græker, formodentlig fra Tarent, der kom i romersk Fangenskab) optraadte endelig i Aaret 514 efter R. A. = 240 f. Chr. F. med det første i det romerske Sprog affattede Drama, der dog var en Efterligning af græske Monstre. Vel findes der tidligere Spor af saavel profaiske (commentarii pontificum, libri magistratum, annales prisci, libri lintei. T. Liv. 4, 7, 20. osv.) som poetiske Frembringelser (f. Ex. axamenta, versus Fescennini), men disse og lignende kunne vel være af Vigtighed, hvor der er Spørgsmaal om den romerske Aands Udvikling og ejendommelige Charakter, men ere her, hvor der blot er Tale om Litteraturens ydre Vilkaar og Materiale, af ingen Betydning. Romerne, der allerede omtr. 300 efter R. A. = 450 f. Chr. F. vare traadte i en saa nær Berørelse med Grækerne, at de fik deres Alphabet umiddelbart fra disse, og ikke fra Etruskerne⁴⁾, kom senere, jo mere Statens Omfang vorede, bestandig i nærmere For-

2) Dionys. Halicarn. ant. Rom. 2, 54: *ἐκ ταύτης τῆς στρατιᾶς δεύτερον θριάμβον κατήγαγε (ὁ Ῥώμυλος), καὶ ἀπὸ τῶν λαφύρων τέθριππον χάλκεον ἀνέθηκε τῷ Ἡφαίστῳ, καὶ παρ' αὐτῷ τὴν ἰδίαν ἔστησεν εἰκόνα, ἐπιγράψας Ἑλληνικοῖς γράμμασι τὰς ἑαυτοῦ πράξεις.*

3) K. O. Müller, die Etrusker, Ates Buch. 6, 8 (2 Band p. 511).

4) K. O. Müller, det anførte Sted, p. 512. Plin. h. n. 7, 58: *Veteres Græcas (litteras) fuisse easdem pame, quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio. Tac. Ann. 11, 14. (S. ovenfor Anm. 1).*

hold til Brækerne, og derved vaktet efterhaanden hos dem nogen Kjærlighed og Agtelse for Videnskaberne og Litteraturens Frembringelser. Hertil bidrog ogsaa den efterhaanden forandrede Borneopdragelse. Medens denne nemlig i tidligere Tider under streng moralsk Tugt alene gik ud paa ved Aldres Exempel og Omgang at danne de Unge til Krigere og Statsmænd — hvorfor f. Ex. ogsaa Senatorerne plejede at medtage deres Sønner i Senatet ⁵⁾ og Fædrene i Almindelighed sendte deres Sønner, efter den behørigte Underviisning hjemme, hen til en eller anden dygtig Statsmand, for at de kunde uddannes ved hans Exempel og practiske Veiledning ⁶⁾ — opkom der efterhaanden, rimeligviis i Begyndelsen af det 6te Aarhundrede efter Byens Anlæggelse, Skoler, der tilsigtede en mere litterarisk Dannelse. Som den, der tidligst skal have aabnet en sliq Skole for Betaling, nævner Plutarch ⁷⁾ Spurius Carvilius, en Frigiven af den Carvilius, der i Rom var den Første, der skilte sig ved sin Kone (Aar 523 eft. R. A.—231 f. Chr. f. ⁸⁾).

5) Aul. Gell. Noct. Attic. 1, 23, 4: Mos antea senatoribus Romæ suit in curiam cum prætextatis filiis introire.

6) (Tac.) Dialog. de Orator. c. 34: ergo apud maiores nostros iuvenis ille, qui foro et eloquentiæ parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur a patre vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat. Hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse, sive in iudiciis, sive in concionibus, adsuescebat, ita ut altercationes quoque excipere et iurgiis interesse, utque sic dixerim, pugnare in proeliis disceret. Sm̄l. Cic. Læl. 1, 1. de Orat. 2, 1, 2.

7) Quæstion. Rom. 59: ὁψέ δ' ἤρξαντο μισθοῦ διδάσκειν καὶ πρῶτος ἀνέῳξε γραμματοδιδασκαλεῖον Σπόριος Καρβίλιος ἀπελεύθερος Καρβιλίου τοῦ πρώτου γαμετὴν ἐκβαλόντος.

8) Dionys. Halicarn. 2, 25. Sm̄l. Aul. Gell. N. A. 4, 5, 2. 17, 21, 44.

I disse Skoler læstes foruden de 12 Tavlers Love, som Cicero fortæller ⁹⁾, at selv han som Barn havde lært udenad, enkelte Digtere, først og fremmest Homer ¹⁰⁾ — Livius Andronicus var endnu i Brug i Horats's Barndom ¹¹⁾ — og profaiske Forfattere ¹²⁾.

Desforuden fremstode nu ogsaa Digtere, som deels fortolkede græske Digterværker, deels forelæste egne Arbejder og derved bidrog til Emagens og Videnskabelighedens Fremme ¹³⁾. Dette Arbejde paatog de saakaldte Grammatikere (litterati, litteratores) ¹⁴⁾ sig, medens Rhetorerne derimod vare de egentlige Lærere i Reltalen-

⁹⁾ de Legg. 2, 23, 59: discobamus enim pueri XII, ut carmen necessarium, quas iam nemo discit.

¹⁰⁾ Plin. Epist. 2, 14, 2.

¹¹⁾ Hor. Epp. 2, 1, 69 sqq.:

Non equidem insector delendaque carmina *Livi*
Esse reor, memini quæ plagosum mihi parvo
Orbilium dictare.

¹²⁾ Sml. Quintil. Institut. orat. 1, 8, 3 sq.

¹³⁾ (Sucton.) de illustr. Grammat. 1: Grammatica Romæ ne in usu quidem olim, nedum in honore ullo erat; rudi scilicet ac bellicosa etiam tum civitate, necdum magnopere liberalibus disciplinis vacante. Initium quoque eius medioere exstitit: siquidem antiquissimi doctorum, qui iidem et poetæ et oratores semigræci erant, (Livium et Ennium dico, quos utraque lingua domi forisque docuisse adnotum est), nihil amplius quam Græca interpretabantur; ac si quid Latine ipsi composuissent, prælegebant.

¹⁴⁾ (Sucton.) de ill. Gramm. 4: Appellatio *grammaticorum* Græca consuetudine invaluit; sed initio *litterati* vocabantur. Cornelius quoque Nepos in libello, quo distinguit litteratum ab erudito, litteratos quidem vulgo appellari ait eos, qui aliquid diligenter et acute scienterque possint aut dicere aut scribere: ceterum proprie sic appellandos poetarum interpretes, qui a græcis *γραμματικοί* nominentur. Eosdem *litteratores* vocitatos, Messalla Corvinus in quadam epistola ostendit.

hed, dog bemærker Svetonius ¹⁵⁾ at de ældre Grammatikere ogsaa meddelte Underviisning i Rhetorik.

Som den, der først vakte Sandsen for det grammatiske Studium i Rom, nævner Svetonius ¹⁶⁾ Crates fra Mallos i Lilleasien, der kom til Rom som Gesandt fra Kong Gumenes den anden i Pergamus i Mæret 586 efter N. A. = 168 f. Chr. f.

Vel bleve Rhetorerne og Philosopherne nogle Aar senere ved et Senatsdecret fordrevne fra Rom i Mæret 593 efter N. A. = 161 f. Chr. ¹⁷⁾, men dog aabnedes der nu bestandig nye Veje for græsk Dannelse og Videnskabelighed, og de grammatiske Studier dreves med en vorende Jær selv af de fornemmere Romere ¹⁸⁾.

¹⁵⁾ *ibidem*: Veteres grammatici et rhetoricam docebant.

¹⁶⁾ *ibidem* c. 2: Prius, quantum opinamur, studium grammaticæ in Urbem intulit Crates Mallotes, Aristarchi æqualis, qui missus ad Senatum ab *Attalo* [?] rege, inter secundum ac tertium bellum Punicum, sub ipsam Emii mortem [† 169 a. Chr. n. = 583 p. u. e.] quum regione Palatii prolapsus in cloacæ foramen, crus fregisset, per omne legationis simul et valetudinis tempus plurimas ἀρχολύσεις subinde fecit, assidueque disseruit, ac nostris exemplo fuit ad imitandum.

¹⁷⁾ (Sueton.) de claris Rhetoribus c. 1: Rhetorica quoque apud nos, perinde atque grammatica, sero recepta est, paullo etiam difficilius; quippe quam constet nonnunquam etiam prohibitam exerceri. Quod ne cui dubium sit, vetus Senatus consultum subiiciam. C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala Consulibus, M. Pomponius Prætor Senatum consuluit. Quod verba facta sunt de Philosophis et de Rhetoribus, de ea re ita censuerunt, ut M. Pomponius Prætor animadverteret, curaretque, uti ei e republica fideque sua videretur, ut Romæ ne essent.

¹⁸⁾ *ibid.* Post hoc magis ac magis et gratia et cura artis increvit; ut ne clarissimi quidem viri abstinerint, quominus et ipsi aliquid de ea scriberent, utque temporibus quibusdam super *XX celebres scholæ fuisse in Urba tradantur* o. s. v.

Kort derefter kom fra Athenienserne et Gesandtskab, der bestod af de tre bekjendte Philosopher: Akademikeren Carneades fra Syrene, Stoikeren Diogenes fra Seleucia (Babylonieren) og Peripatetikeren Critolaos fra Phaselis¹⁹⁾, til Rom (Aar 599 eft. R. A. = 155 f. Chr. F.), og havde der en afgjort Indvirkning paa Videnskabelighedens Udvikling. Da de nemlig, medens Senatet afgjorde deres Sager, hver Dag vidste at lokke en talrig Forsamling af Tilhørere omkring sig, og vakte den største Beundring hos disse ved deres Lærdom, Skarpsindighed og Bektalenhed, fik de vel ved Catos Indflydelse af Senatet Befaling at forlade Byen, eftersom Cato frygtede for at Romernes strænge Sæder skulde have Skade af disses Lærdom²⁰⁾; men dog var deres Indflydelse paa Romernes Dannelselse og Smag af uberegnelig Bigtighed; og Nødvendigheden af græsk Cultur vidste fra nu af i den Grad at gjøre sig gjeldende, at selv Cato i sin Alderdom lærte Græsk²¹⁾. Ligeledes vare Dvælskerne hos Rhetorerne i det græske Sprog; dog fremstode senere ogsaa latinske Rhetorer, af hvilke Cicero i et Fragment²²⁾, der findes opbevaret hos

¹⁹⁾ Cic. de Oratore 2, 57, 153. Quæst. Tuscul. 4, 3, 5. Aul. Gell. N. A. 7, 14, 9. 10 ell. 17, 21, 43.

²⁰⁾ Plin. hist. nat. 7, 51: Cato Censorius, in illa nobili triumphantis sapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quamprimum legatos eos censuit dimittendos; quoniam illo viro argumentante, quid veri esset haud facile discerni posset. Quanta morum commutatio! Ille semper alioquin universos ex Italia pellendos censuit Græcos; at pronepos eius Uticensis Cato unum ex tribunatu militum philosophum alterum ex Cypria legatione deportavit.

²¹⁾ Cicero Cato Maior 1, 5; 8, 26; 11, 53. Academ. prior. 2, 2, 5.

²²⁾ Fragm. epp. ad M. Titinium (Vol. 4 p. 2 pag. 461 ed. Orell.): Equidem memoria teneo, pueris nobis *primum* Latine docere coepisse L. Plotium quendam: ad quem quum fieret concur-

Svetonius²³⁾, nævner L. Plotius som den første, der dog ikke strax vandt almindelig Anerkjendelse hos de fornemme Romere, eftersom Mange meente at de græske Dvælses mere hensigtsmæssige til Landens Udvikling. Ogsaa blev det i Aaret 662 est. N. A. = 92 f. Chr. F. ved et Edict af Censorerne Cn. Domitius Ahenobarbus og L. Licinius Crassus, som findes opbevaret hos Svetonius²⁴⁾ og Aul. Gellius²⁵⁾, disse Rhetorer formeent at holde saadanne Dvælses. Dog vandt de efterhaanden flere og flere Judere, og Dvælseserne i at declamere tiltoge, saa at vi finde, at selv de berømteste Mænd som Cicero, Pompeius, Antonius o. A. idelig anstillede slige Dvælses²⁶⁾.

sus, quod studiosissimus quisque apud eum exereceretur, dolebam idem mihi non licere. Continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia posse. Smf. Quint. inst. orat. 2, 4, 42.

²³⁾ de clarr. Rhet. c. 2.

²⁴⁾ ibid. c. 1. Cn. Domitius Ahenobarbus et L. Licinius Crassus Censores ita edixerunt: Renunciatum est nobis, esse homines, qui novum genus disciplinæ instituerunt, ad quos inventus in ludum conveniat: eos sibi nomen imposuisse *Latinos Rhetoras*: ibi homines adolescentulos totos dies desidere. Maiores nostri, quæ liberos suos discere, et quos in ludos itare vellent, instituerunt. Hæc nova, quæ præter consuetudinem ac morem maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter et iis, qui eos ludos habent, et iis, qui eo venire consuerunt, videtur faciendum, ut ostendamus nostram sententiam, nobis non placere. Hermed sammenligne man Cic. de Orat. 3, 24, 95—94.

²⁵⁾ N. A. 13, 11, 2.

²⁶⁾ Paullatim et ipsa utilis honestaque apparuit: multique eam et præsidii causa et gloriæ appetiverunt. Cicero ad præturam usque Græce declamavit: *Latine* vero senior quoque, et quidem cum consulibus Mirtio & Pansa: quos discipulos et grandes prætextatos vocabat. Cn. Pompeium, quidam historici tradiderunt, sub ipsum civile bellum, quo facilius C.

Jo flere Veje der aabnedes i Rom for Videnskabelighed, jo mere Agtelse og Kjærlighed denne vandt, desto rigeligere udviklede sig ogsaa den romerske Litteratur, desto føleligere og almindeligere blev Trangen til Kjendskab til den særdeles rige græske Litteraturs Skatte, og desto naturligere og saa at sige uundværendigere var det, at der i Rom opstod Bibliotheker, der atter særdeles lettede og smykkede Vejen for dem, der søgte Kundskaber. Dog var der foruden Agtelse og Kjærlighed til Videnskaberne endnu to forskjellige Grunde til at der i Rom samlede Bibliotheker. Som den første af disse maa vi nævne selve den romerske republikanske Statsforfatning, under hvilken Veltalenheden var en ligesaa vigtig og anseet Afgang til at erhverve sig sine Medborgeres Højagtelse og Beundring, og som en Folge deraf de højeste Værdier, som selve Krigerdygtighed ²⁷⁾. Derfor anvendte man naturligviis større og større Flid paa at udvikle sig i denne Retning, studerede de græske Monstre og efterlignede dem. Og til dette Njemmed maatte man altsaa skaffe sig græske Bøger.

Den anden Grund laae i de i utrolig Masse til Rom sammenstrømmende Rigdomme og den med dem følgende stedse tiltagende Luxus, der blandt andet ogsaa yttrede sig deri, at — ifølge Moden — enhver nogenlunde anseet Romer ansaae det for en Nødvendighed, som Jyder og Beskytter af Videnskaberne, i sit Huus eller paa sit Land=

Curioni, promptissimo inveni, causam Caesaris defendenti, contradicere, repetisse declamandi consuetudinem: *M. Antonium*, item Augustum, ne Mutinensi quidem bello omisisse.

27) Cic. pro L. Murena 14, 50: Duæ sunt artes, quæ possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis: una imperatoris, altera oratoris honi: ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur.

sted at have et Bibliothek. Vi finde derfor ogsaa hos Vitruvius, i Beskrivelsen af Romernes Huse, Bibliotheket omtalt, som et i et velindrettet Huns ligesaa almindeligt eller nødvendigt Værelse som f. Ex. Sove- eller Bade=Kam=meret ²⁸⁾. Moden bod altsaa i Rom at affectere Smag og Interesse for Videnskaberne og en Værdom, som man ikke besad, og bevirkede derved let, at Afskrifter af de græske Talere, Philosopher og Digtere fandtes i stor Mangfoldighed i Rom, men at disse derfor læstes og studeredes ivrigere og flittigere kunde Moden ikke bevirke. Hvorfor ogsaa flere Forfattere, f. Ex. Seneca og Lucian, der endog skrev en egen Bog *πρὸς ἀπειθεύτων καὶ πολλὰ βιβλία ἀνούμερον* — alvorligt og strengt dadle det overhaandtagende Bibliomanie ²⁹⁾. Størst Agtelse for græsk Kultur finde vi paa Sullas og Ciceros Tid. Det er bekendt, hvor megen Tid navnlig Cicero anvendte paa at gjøre Romerne bekendte med Resultaterne af de græske Philosophers Undersøgelser. Fra den Tid blev Opdragelsen aldeles græsk. Græske Philosopher, Rhetorer og Digtere strømme skareviis til Rom og finde der en gunstig Modtagelse; og forend de unge Romeres Opdragelse er fuldendt, maae de nødvendigviis have besøgt Athen, Apollonia, Rhodus, Mytilene eller andre Steder i Grækenland, der udmærkede sig ved berømte philosophiske Skoler. Dette er Litteraturens gyldne Alder, i hvilken Sproget er renest og skjønnest og afpræger sig harmonisk udviklet

²⁸⁾ de architect. libr. 6, cap. 4 § 5.

²⁹⁾ Seneca (de tranquill. anim. c. 9): *Apud desidiosissimos ergo videbis, quidquid orationum, historiarumque est, et tecto tenus exstructa loculamenta: iam enim inter balnearia et thermas bibliotheca quoque ut necessarium domus ornamentum ex-politur.*

i de fortrinligste Værker, der ere skrevne i det latinske Sprog. Ogsaa Augustus yndede Videnskaberne, og om endog Beltaenheden allerede paa hans Tid begyndte at tabe sig, da den mistede sin Indflydelse, saa levede dog dengang Roms meest talentfulde og correcte Digtere. Selv de følgende Kejsere understøttede Digtere og Videnskabsmænd, og man kunde være tilbøjelig til at troe, at Romerne, efterat de politiske Storme, der saa højligen forstyrrede Republikens sidste Dage, havde udraset, vilde med mere Rolighed og Kjærlighed have henvendt deres Tanker paa Videnskaberne, da den ærgjerrige Higen efter Statsembeder eller de Rigdomme, disse indirecte medførte, dog tildeels havde tabt sig. Men dette blev ingenslunde Tilfældet. Vel udvidedes Romerstatens Grændser endnu i Kejsertiden, Statens Glands og Pragt tiltog, Finantserne ordnedes og Provindsernes Skjebne under det romerske Herredomme forbedredes, men den aandelige Kraft og Dygtighed, der, under Rigdommernes stedse vorende Indflydelse, i evige Kampe fortærede sig selv i Republikens sidste Tider, var forsvunden, og viste sig kun i enkelte Glimt, som letteligen bleve undertrykkede og slukkede af Magthaverne, og med dem sank ogsaa den Videnskabelighed, som Romerne dog i Grunden aldrig havde haft nogen særdeles Forkjærlighed for. Sproget forfaldt, da det ej længer led fra begejstrede Læber for det forsamlede Folk. Vel opførte flere, selv af de sildigere, Kejsere kostbare Paladser, som de fyldte med mange af Oldtidens Litteraturers Skatte, som vor Tid maa beklage Savnet af, men Sandsen var slov, Begejstringen borte, Aanden forkuet, dens Retning forfejlet og skjev, Interessesen henvendt paa det Udvortes og Pragtfulde, paa Gjestebudde

og Nydelser, og Videnskaberne havde faa, og som oftest uheldige Dyrkere ³⁰).

2. Bibliotheker i Rom.

a. Private Bibliotheker.

Hos Oldtidens Forfattere findes kun hist og her sparsomme Efterretninger om Bibliothekerne ¹⁾ i Rom, og vanskeligt er det af de adspredte Notitser at samle en selvstændig Beretning om dem, imidlertid vil ogsaa selv en saadan give en med Hensyn til Gjenstanden maaskee tilstrækkelig Kundskab, og vil muligviis ei heller være ganske uden Interesse.

Efter den Beretning, som findes hos Isidorus ²⁾, der døde som Erkebisp i Sevilla 635 eft. Chr. F., skal *Emilius Paullus* have været den første, der bragte en Bogsamling til Rom, efterat han (168 f. Chr. F. = 586 eft.

³⁰) Seneca, l. l. Assuescamus ergo coenare posse sine populo, et servis paucioribus serviri, et vestes parare in quod inventæ sunt, habitare contractius. Non in cursu tantum circique certamine, sed in his spatiis vitæ interiori flectendum est. Studiorum quoque, quæ liberalissima impensa est, tamdiu rationem habebō quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros et bibliothecas, quorum dominus vix tota vita sua indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit: multoque satius est paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos.

¹⁾ *Bibliothecæ* et apud Græcos et apud nos tam librorum magnus per se numerus, quam locus ipse in quo libri collocati sunt, appellatur Festus s. v.

²⁾ I 6 Bogs 5 Cap. af hans *Origines* s. *Etymologiæ* behandler han i muligste Klarhed netop samme Emne, som vi her beskæftige os med. Hans Beretning er følgende: *Romæ primus librorum copiam advexit Aemilius Paullus, Perse Mæcedonum*

R. N.) havde overvundet den macedoniske Kong Perſes. Dog har denne Samling, ſom han efter Plutarch's Vidnesbyrd ³⁾ medtog for ſine Børns Skyld — for hvilke han i det Hele viſte megen Omhyggelighed — neppe været af Betydenhed. Heller ikke var der endnu paa den Tid nogen ſærdeles Interesſe i Rom for Litteraturens Frembringelſer, hvilket ogſaa viſer ſig derved, at da Romerne nogle Aar ſenere ved Carthago's Udælggelfe (146 f. Chr. F. = 698 efter R. N.) havde Leilighed til at komme i Beſiddelſe af de der ſamlede Bogſkatte, ſkjenkede Senatet ſamme til de africanſke Fyrſter ⁴⁾, hvorved dog maa bemærkes, at det fremmede Sprog naturligtviis maatte bidrage til at ſvække Interesſen for diſſe Bøger hos Romerne.

En betydeligere Bogſamling var den, L. Cornelius Sulla, efter at have indtaget Athen (88 f. Chr. F. = 666 eft. R. N.) bragte til Rom ⁵⁾. I denne Samling fandtes blandt mange andre ogſaa Ariſtoteles's og Theophrastos's philoſophiſke Værker. Kort før ſin Død (322 f.

rege devicto, deinde *Lucullus* e Pontica præda. Post hos *Cæſar* dedit *M. Varroni* negotium maximæ bibliothecæ conſtrudæ. Primum autem Romæ bibliothecas publicavit *Pollio*, Græcas ſimul atque Latinas, additis auctorum imaginibus, in atrio, quod de manubiis magnificentiſſimum inſtruxerat.

- ³⁾ v. *Æm. Paulli*, cap. 28: μόνα τὰ βιβλία τοῦ βασιλέως φιλογραμματοῦσι τοῖς υἱέσιν ἐπέτρεψεν ἐξελεῖσθαι.
- ⁴⁾ *Plin. h. n.* 13, 5: *Poenus* etiam *Magor*: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit *Carthagine capta*, ut cum regulis *Africæ* bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda; cum iam *M. Cato* præcepta condidisset (de cultura agri): peritisque linguæ *Punicæ* dandum negotium, in quo præcessit omnes vir clarissimæ familiæ *D. Silanus*.
- ⁵⁾ *Plutarch.* v. *Sull.* cap. 26. *Lucian.* adv. indoctum c. 4. *Suidas* s. v. *Sull.*

(Chr. F.) skal nemlig Aristoteles, efter Strabos Beretning ⁶⁾, have overgivet sine Værker til sin Discipel Theophrastos; fra hvem (+ 206 f. Chr. F.) de atter skulle være komne en anden af Aristoteles's Disciple, nemlig Nелеus fra Skepsis, ihænde. Af ham skal, eftersom Athenæos fortæller ⁷⁾, den ægyptiske Konge Ptolomæos Philadelphos have kjøbt dem og ladet dem bringe til Bibliotheket i Alexandrien. Strabo siger ⁸⁾ derimod, at Nелеus bragte denne Bogsamling til sin Fødebye i Mysien, og at hans Arvinger beholdt den, uden just at drage stor Omforg for den. Da nu just de pergameniske Konger paa den Tid med stor Iver allevegnefra samlede Bøger til deres berømte Bibliothek, skulle Arvingerne, for at redde denne Bogsamling fra at falde i Kongens Hænder, have skjult den i en fugtig Kjelder. Efterat den havde ligget der i mange Aar, og lidt meget, kjøbte endelig den rige atheniensiske Borger Apellikon fra Teios, — der skal have gjort mere af at kjøbe end af at læse Bøger, — den, og

6) Geogr. libr. 13 c. 1 § 34 pag. 6 (pag. 124 Tauchn.): Νηλεὺς, ἀνὴρ καὶ Ἀριστοτέλους ἠκροαμένος καὶ Θεοφράστου, διαδεγμένος δὲ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Θεοφράστου, ἐν ἣ ἦν καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ γὰρ Ἀριστοτέλης τὴν ἑαυτοῦ Θεοφράστῳ παρέδωκεν ὥπερ καὶ τὴν σχολὴν ἀπέλιπε, πρῶτος, ὧν ἴσμεν, συναγαγὼν βιβλία, καὶ διδάξας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλέας βιβλιοθήκης σύνταξιν. Θεόφραστος δὲ Νηλεΐ παρέδωκεν.

7) Deipnosoph. Libr. 1 sect. 4.

8) *ibid.* ὁ δ' εἰς Σκῆψιν κομίσας τοῖς μετ' αὐτὸν παρέδωκεν ἰδιώταις ἀνθρώποις, οἱ κατάκλειστα εἶχον τὰ βιβλία, οὐδ' ἐπιμελῶς κείμενα· ἐπειδὴ δὲ ἤσθοντο τὴν σπουδὴν τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων, ὑφ' οἷς ἦν ἡ πόλις, ζητούντων βιβλία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν Περγᾶμῳ βιβλιοθήκης, κατὰ γῆς ἐκρυψαν ἐν διαρυσγί τινι· ὑπὲρ δὲ νοτίας καὶ σιτῶν κακωθέντα, ὅφ' ἔποτε ἀπέδοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀπελλίκοντι τῷ Τηίῳ πολλῶν ἀργυρίων τὰ τε Ἀριστοτέλους καὶ τὰ τοῦ Θεοφράστου βιβλία.

bragte den, til Athen (omtr. 100 Aar f. Chr. F.). At Apellikon tilkjøbte sig Aristoteles's Værker fortæller ogsaa Athenæos ⁹⁾; og Plutarchos, der ligeledes siger, at Aristoteles's og Theophrastos's Værker vare i Apellikons Bibliothek, tilføjer, at disse Værker dengang vare kun lidet bekendte ¹⁰⁾. Kort efter Apellikons Død var det, at Sulla bragte hans Bibliothek til Rom, hvor han overdrog til Grammatikeren Tyrannio fra Amisus — hvem L. Lucullus havde taget til Fange i Asien og overgivet til L. Vicinius Murena, der siden frigav ham ¹¹⁾ — at ordne og indrette det; ligesom han ogsaa tillod, at Rhodieren Andronikus tog Afskrifter af Bøgerne, som han derpaa udgav ¹²⁾. Det er denne Tyrannio, som Strabo ¹³⁾ siger, at han har hørt, og som oftere omtales af Cicero ¹⁴⁾, der deels benyttede sig af hans Tjeneste for at faae sit Bibliothek samlet og ordnet, efterat han var kommen tilbage fra sin Landflygtighed ¹⁵⁾, deels havde ham til Lærer for sin egen og sin Broder Quintus's Son ¹⁶⁾.

I Ciceros Breve omtales ogsaa Sullas Søn Faustus's Bibliothek ¹⁷⁾, der dengang var opstillet paa hans

9) *Deipnosoph. libr. 3 sect. 55 pag. 214 Casaub.*

10) *vit. Sullæ cap. 26.*

11) *Plutarch v. Lucull. cap. 19.*

12) *Plutarch v. Sullæ cap. 26: Λέγεται δὲ, κοιμισθείσης αὐτῆς εἰς Ῥώμην Τυραννίωνα τὸν γραμματικὸν ἐνσκευάσασθαι τὰ πολλὰ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν Ῥόδιον Ἀνδρόνικον, εὐπορήσαντα τῶν ἀντιγράφων εἰς μέσον θεῖναι, καὶ ἀναγράψαι τοὺς νῦν φερομένους πίνακας.*

13) *Geograph. libr. 12 cap. 3 § 16 pag. 23 Tauchn.*

14) *Epp. ad Att. 12, 2, 2. 2, 6, 1. 12, 6, 2. ad Qv. fr. 3, 3 og 6, 6.*

15) *Epp. ad Att. 4, 4 b, 1. 4, 3 a, 2.*

16) *Epp. ad. Zv. fr. 2, 4, 2.*

17) *ad Att. 4, 10, 1.*

Landsted Pompeianum ved Puteoli, og hvoraf saaledes uden Tvivl hiint Apellikens har udgjort en vigtig Bestanddeel. Om dette Bibliotheks senere Skjebne er Intet bekjendt.

Et maaskee endnu langt betydeligere Bibliothek samlede Ciceros Samtidige og Ven L. Lucullus (fod omtr. 637 eft. R. A. = 117 f. Chr. F., død omtr. 697 eft. R. A. = 57 f. Chr. F.), som efter Ciceros maaskee altfor rosende Skildring ¹⁸⁾, der dog bestyrkes ved Plutarchos's lignende Yttringer ¹⁹⁾ havde med megen Iver stræbt saavel efter almindelig videnskabelig Dannelse, som især gjort Philosophien, navnlig den academiske, til Gjenstand for mangeaarige Studier. Den betydelige Samling af Boger, han deels førte hjem som Bytte fra sine Krigstog, deels ved Kjøb forskaffede sig, lod han opstille i et pragtfuldt Locale, hvor Gallerier og Studereværelser stode aabne for Enhver. Ved en saadan Liberalitet samlede han naturligviis snart i sit Huus en Mængde baade romerske og især græske Videnskabsmænd, og ofte indfandt han sig hos dem og underholdt sig med dem ²⁰⁾.

¹⁸⁾ Acadd. prior. 2, 1—2. Emf. Cic. orat. de imper. Cn. Pomp. cap. 8 sq.

¹⁹⁾ v. Lucull. cap. 1. Τὴν ἐμμελῆ ταύτην καὶ λεγομένην ἑλευθερίον ἐπὶ τῷ καλῷ προεποιοῖτο παιδείαν, ἔτι καὶ μειράκιον ὦν· γενόμενος δὲ πρεσβύτερος, ἤδη παντάπασιν, ὥσπερ ἐκ τῶν πολλῶν ἀγώνων, ἀφῆκε τὴν διάνοιαν ἐν φιλοσοφίᾳ σχολάζειν καὶ ἀναπαύεσθαι. *ibid.* cap. 12: Φιλοσοφίαν δὲ πᾶσαν μὲν ἠσπάζετο, καὶ πρὸς πᾶσαν εὐμενῆς ἦν καὶ οἰκεῖος· ἴδιον δὲ τῆς Ἀκαδημίας ἐξ ἀρχῆς ἔρωτα καὶ ζῆλον ἔσχευ. etc.

²⁰⁾ Plutarch v. Lucull. cap. 12: Σπουδῆς δ' ἄξια καὶ λόγου ταπερὶ τὴν τῶν βιβλίων κατασκευὴν. Καὶ γὰρ πολλὰ καὶ γεγραμμένα καλῶς συνῆγε· ἢ δὲ χρῆσις ἦν φιλοτιμοτέρα τῆς κτήσεως, ἀνειμένων πῖσι τῶν βιβλιοθηκῶν, καὶ τῶν περὶ αὐτὰς περιπάτων καὶ σχολαστηρίων ἀκωλύτως ὑποδεχομένων

Af en Bemærkning hos Cicero ²¹⁾ seer man, at Lucullus's Sø, der siden faldt i Slaget ved Philippi, beholdt Faderens Bibliothek, og at dette i det mindste efter Faderens Død var opstillet paa hans saa berømte, pragtfulde Tusculaner=Landsted ²²⁾; da man imidlertid af en Anekdote hos Plutarch ²³⁾ seer, at det blot var indrettet til Bolig om Sommeren, bliver det vel rimeligst at antage, hvad der ogsaa stemmer med Lucullus's øvrige Pragtssyge og Rigdomme, at han har havt Bogsamlinger baade i Rom og paa Landet.

I Republikens sidste Dage tiltog naturligviis Privatbibliothekernes Antal betydeligt, og snart blev det, som alt ovenfor er bemærket, Mode, at enhver Mand, der vilde ansees for at have Dannelsen, maatte have sit eget Bibliothek, om han end ikke havde læst Titlerne paa Bøgerne i samme. Jo almindeligere det blev, at de rige Romere maatte have pragtfulde Villaer, desto naturligere var det, at ogsaa disse maatte forsynes eller udpyntes

τούς Ἕλληνας, ὡς περ εἰς Μουσῶν τι καταγώγιον, ἐκέῖσε φοιτῶντας καὶ συνδιημερεύοντας ἀλλήλοις, ἀπὸ τῶν ἄλλων χρειῶν ἀσμένως ἀποτρέχοντας. Πολλάκις δὲ καὶ συνεσχόλαζεν αὐτὸς ἐμβάλλων εἰς τοὺς περιπάτους τοῖς φιλολόγοις, καὶ τοῖς πολιτικοῖς συνέπραττεν, ὅτου δέοιντο, καὶ ὅλως ἐστία καὶ πρυτανεῖον Ἑλληνικὸν ὁ οἶκος ἦν αὐτοῦ τοῖς ἀφικνουμένοις εἰς Ῥώμην.

- 21) de Finib. bon. § mal. 3, 2, 7: nam in Tusculano quum essem, vellemque e bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris uti, veni in eius villam, ut eos ipse, ut solebam, inde promerem.
- 22) Om dette see Cic. de Legg. 3, 13, 30. Plutarch. v. Luculli cap. 39.
- 23) v. Luculli cap. 39.

med prægtige Bibliotheker ²⁴). Om at opregne disse Bibliotheker kan der altsaa ikke være Tale; ogsaa tabte de Enkeltes Vigtighed sig ved Mængden; men dog ville vi nævne nogle enkelte af de Mænd, der udmærkede sig ved sand Afgtelse og Kjærlighed til Videnskaberne, og om hvem vi ifølge samtidige eller senere Skribenters Vidnesbyrd, vide, at de have samlet sig betydelige Bibliotheker.

M. Terentius Varro, Ciceros Samtidige (født 116 f. Chr. F. = 638 eft. R. A., død c. 26 f. Chr. F. = 728 eft. R. A.) og Ven, var bekendt for sin sjældne Lærdom ²⁵). Uagtet sin Iver og Lyst til Videnskaberne betraadte dog ogsaa han den offentlige Bane, der i Rom var fælleds for næsten alle Menneker af god Familie; efter Cæsars Død blev han prosciberet af Antonius ²⁶), men reddedes dog, og kom siden tilbage, hædredes af Augustus, og tilbragte Resten af sine Dage med litteraire Beskæftigelser. Intet Under altsaa, at han samlede et betydeligt Bibliothek ²⁷), selv skal han, efter egen Angivelse ²⁸) have skrevet over 490 Bøger, af hvilke dog adskillige aldrig kom for Lyset, fordi hans Bibliothek under hans Proscription blev adspiltet.

²⁴) Martial. Epigramm. 7, 17. Cic. de Fin. 3, 2, 7. Plin epp. 5, 7, 8. 2, 17, 8. A. G. ell. N. A. 8, 14 og 19, 5. Sidon. Apollin. epist. libr. 2, 9. 8, 4.

²⁵) Cic. Acad. 1, 5, 9 o. fl. St. Quintil. 10, 1, 93.

²⁶) Appian. b. c. 4, 47.

²⁷) Cic. ad Fam. 9, 4. ad Att. 4, 14, 1.

²⁸) Aul. Gell. N. A. 5, 10, 17: tum ibi (Varro nemlig i hans hebdomades) addit, se quoque iam duodecimam annorum hebdomadam ingressum esse, et ad eum diem *septuaginta hebdomadas librorum conscripsisse*: ex quibus aliquam multos, cum proscriptus esset, *direptis bibliothecis suis*, non comparuisse.

At M. Tullius Cicero havde et betydeligt Bibliothek ²⁹⁾ vilde vi allerede af hans Virksomhed som philosophisk Skribent kunne slutte os til, selv om ikke hans Jær for at samle Bøger havde viist sig saa levende paa mange Steder i hans Breve ³⁰⁾. Især udsmykkede han sit kjære Tusculaner = Landsted, hvor han udhvilede efter alle Statslivets Gjenvordigheder, baade med Kunstværker og Bøger ³¹⁾, dog havde han ogsaa paa sit Landsted ved Antium en betydelig Bogsamling ³²⁾. Vel blev ogsaa hans Bibliothek plyndret ved hans Landflygtighed (59 f. Chr. F. = 695 e. R. A.), men dog samlede og ordnede han det siden igjen, hvortil han blandt Andre benyttede sig af Grammatikeren Tyrannio, som vi allerede ovenfor (see Anm. 15) have omtalt. Senere leed hans Bibliothek atter et ikke ubetydeligt Tab ved hans Slave Dionysius's Tyverie ³³⁾. Den nybnævnte Grammatiker Tyrannio, havde selv, efter Suidas's og Hesychius's Vidnesbyrd ³⁴⁾, et Bibliothek paa mere end 30000 Bind. Ogsaa havde Ciceros yngre Broder Qu. Tullius Cicero et betydeligt Bibliothek ³⁵⁾, ligeledes havde T. Pomponius Atticus,

²⁹⁾ Cic. Fin. 3, 3, 10.

³⁰⁾ ad Att. 1, 4, 5. 1, 7. 1, 10, 4. 1, 11, 5. 1, 16, 18. 4, 4 b, 1
ad Fam. 7, 28, 2. 15, 77, 5.

³¹⁾ Cic. ad Att. 1, 3, 7.

³²⁾ Cic. ad Att. 2, 6, 1: Itaque aut libris me delecto, quorum habeo *Antii* festivam copiam etc.

³³⁾ Cic. ad Fam. 15, 77. 5: Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecam multorum numerum tractavit, quum multos libros surripuisset, nec se impune laturum putaret, aufugit.

³⁴⁾ s. v. Tyrannio.

³⁵⁾ Cic. ad Qu. fr. 3, 4, 3: de bibliotheca tua Græca supplenda libris commutandis, Latinis comparandis, valde velim ista confici, præsertim quum ad meum quoque usum spectent.

Ciceros fortroligste Ven, et ikke lidet Bibliothek³⁶). Endnu omtales hos Oldtidens Forfattere følgende Mænd, der have været i Besiddelse af meer eller mindre betydelige Bibliotheker: Iccius³⁷), Grammatikeren Epaphroditus³⁸), Digteren Silius Italicus (født 25 død 100 e. Chr. F.)³⁹), Julius Martialis⁴⁰), den ældre og yngre Plinius⁴¹), Serennius Severus⁴²), Stertinius⁴³), Mutianus⁴⁴), Serenus Sammonifus⁴⁵), Philomusus⁴⁶) og Symmachus⁴⁷).

³⁶) Cic. ad Att. 1, 10. 4 etc. Corn. Nep. v. Att. c. 13: usus est familia, si utilitate indicandum est, optima, si forma, vix medioeri. Namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostæ optimi, et plurimi librarii, ut ne pedissequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset. cfr. cap. 14.

³⁷) Horat. Od. 1, 29, 15.

³⁸) Han levede paa Neros Tid og skal have ejet en Bogsamling paa 30,000 Bind. Suidas s. v. Ep.

³⁹) Plin. epp. 5, 7, 8. Martial. epigr. 6, 64, 10.

⁴⁰) Martial. epigr. 7, 17. Digteren Martialis Bibliothek var derimod ikke stort. See Epigr. 14, 190.

⁴¹) Plin. epp. 2. 17, 8. 1, 8.

⁴²) ibid. 4, 28, 1.

⁴³) Martial. Epigr. 9, 1.

⁴⁴) (Tac.) Dial. de Orat. cap. 57.

⁴⁵) Han efterlod det til sin Søn af samme Navn, der var den yngre Keiser Gordians Lærer, og ved sin Død skjenkede denne det. Jul. Capit. Gordian. iun. cap. 18.

⁴⁶) Han maa staae her for at bevise, at der endnu i det 4de Aarhundrede efter Chr. F. vare Mænd i Rom, der anskaffede sig Bibliotheker uden at bruge dem; om ham hedder det nemlig i et Epigram (44) hos Ausonius:

Emptis quod libris tibi bibliotheca referta est;

Doctum et Grammaticum te Philomuse putas?

Hoc genere et chordas § plectra, § barbita conde.

Omnia mercatus, cras citharoedus eris.

⁴⁷) Symmach, epp. libr. 4, 18. 8, 22.

Ogsaa de romerste Damer begyndte i Republikens sidste Dage at finde Smag i at læse, og fandt snart deres Yndlingsforfattere, blandt hvilke Ovid nævner ⁴⁷⁾ den græske Comediedigter Menander, medens han et andet Sted ⁴⁸⁾ giver en heel Fortegnelse paa de Digtere, som Damerne burde kjende, naturligtvis uden at glemme sig selv.

b. Offentlige Bibliotheker.

Først ved Republikens Dødsbegyndelse i Rom at tænke paa Anlæggelsen af offentlige Bibliotheker. Den første, der agtede at udføre denne Plan, var C. Julius Cæsar, der skal have overdraget den ovenfor nævnedes M. Terentius Varro at samle, ordne og indrette et saadant offentligt Bibliothek; men hans egen pludselige Død hindrede Opfyldelsen heraf ¹⁾.

Saa Aar efter Cæsars Død (715 est. R. A. = 39 f. Chr. F.) anlagde Triumviren Antonius's Ven C. Asinius Pollio (født 679 est. R. A. = 75 f. Chr. F. død 758 est. R. A. = 5 est. Chr. F.) ²⁾, det første offentlige Bibliothek i

⁴⁷⁾ 1. Tristium 2, 370.

⁴⁸⁾ Art. amator. 5, 323 sqq. Sml. Martial. Epigr. 10, 35 Propert. 5, 5, 20.

¹⁾ Isid. Orig. 6, 3 (see ovenfor pag. 13 Anm. 2). Sueton (v. Cæsar cap. 44) nævner blandt de Bøger, Cæsar havde bestemt at lade udføre til Byens Forstjænnelse og Forherligelse: bibliothecas Græcas et Latinas, quas maximas posset, *publicare*, data M. Varroni cura comparandarum ac dirigendarum.

²⁾ Om ham see W. Drumann, Geschichte Roms in seinem Uebergange v. der republ. z. monarch. Verfass., 2 Th. Pag. 2—12. Jo. R. Thorbecke, Comment. de C. Asin. Pollionis vita et studiis doctrinæ. Lugd. Bat. 1820, 8.

Rom 3), i Atriet til Libertas's Tempel 4). At dette Bibliothek maa have været pragtfuldt lader sig allerede slutte af den Tid, paa hvilken det blev anlagt. Den uhyre Formue, som Asinius Pollio anvendte, saavel herpaa, som paa andre pragtfulde Bygninger, havde han erhvervet sig deels i Spanien, deels i Illyrien, hvor han heldigen forte Krig mod Parthinerne, over hvilke der blev ham tilstaaet Triumph 5). I dette Bibliothek lod han ogsaa opstille Buste eller Statuer af de Forfattere, hvis Værker fandtes her 6); en Skik, som man ikke tovede længe med at efterligne i andre saavel offentlige 7), som private 8) Bibliotheker. I Forstningen var det dog blot de afdøde Skribenter, man hædrede paa denne Maade; den eneste levende Forfatter, hvis Buste fandtes i Pollio's Bibliothek var nemlig M. Terentius Varro 9); men snart

3) Isidor. l. 1. Plin. hist. nat. 7, 51. 53, 2: *Asinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit.*

4) Ovid. *Tristium* l. 3, 1, 71—2:

*Nec me, quæ doctis patuerunt prima libellis
Atria Libertas tangere passa sua est.*

Templum Libertatis laae paa Aventiner-Bjerget. (Regio XIII). Publ. Victor.

5) Horat. *Od.* 2, 1 v. 16.

6) Isidor. l. 1.

7) Sueton. v. Tiber. cap. 70 v. Calig. cap. 54. Vopisc. v. Numerian. cap. 11. C. Soll. Sidon. *Apoll.* cyp. libr. 9, ep. 16:

Cum meis poni statuam perennem

Nerva Traianus titulis videret

Inter auctores utriusque fixam

Bibliothecæ.

8) Cic. *cyp. ad Att.* 4, 10. Martial. *Epigr.* 9, 1. Plin. *cyp.* 3, 7, 3. 4, 28, 1. 10, 83. Juvenal. *Sat.* 2, v. 7.

9) Plin. *h. n.* 7, 51: *M. Varronis, in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romæ est, unius viventis posita imago est.* *Emil. de Horat. Sat.* 1, 4, 22.

blev det almindeligt at opstille Buster baade af Døde og Levende; og selv de Forfattere, hvis Billeder man ikke længere kunde skaffe tilveje, fremstillede man i opdigtede Portraiter, som man hensatte blandt de øvrige, saaledes som Plinius ¹⁰⁾ navnlig fortæller, at det var Tilfældet med Homeros.

Dette Bibliothek var, som man af den i Rom herkende Luxus ¹¹⁾ kunde vente, blot i kort Tid det eneste offentlige; thi allerede i Aaret 721 e. R. A. = 33 f. Chr. f. anlagde Keiser Augustus i en Porticus (porticus Octavia ¹²⁾) ved Marcellus Theatret ¹³⁾ det Octaviske

¹⁰⁾ Hist. nat. l. 33 cap. 2: Non solum ex auro argentove, aut certe ex ære in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in locis iisdem loquuntur: quin immo etiam quæ non sunt, finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero evenit.

¹¹⁾ Man kan gjøre sig en Idee om, hvorledes Luxus og Prægtfyge, navnlig i Bygninger, tiltog i Rom, af følgende Sted hos den ældre Plinius (h. n. 36, 24, 4): M. Lepido, Q. Catulo Coss. (676 p. u. e. = 73 a. Chr. n.) ut constat inter diligentissimos auctores domus pulchrior non fuit Romæ, quam Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV eadem centesimum locum non obtinuit. Computet in hac æstimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia et cum pulcherrima, laudatissimaque certantes centum domos: posteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas.

¹²⁾ Octaviæ porticus duxæ appellantur, quarum alteram theatro Marcelli propiorem Octavia soror Augusti fecit: alteram theatro Pompei proximam Cn. Octavius, Cn. F., qui fuit Ædilis curulis, Prætor, Consul (a. p. n. e. 539 = 163 a. Chr. n. ÷ 592 = 163), Decemvir sacris faciundis, triumphavitque de rege Perse navali triumpho, quam combustam reficiendam curavit Cæsar Augustus. Fest. s. v. Sml. Plin. h. n. 36, 14.

¹³⁾ Ovid. Trist. l. 3, 1, 69:

Altera templa peto vicino iuncta theatro.

Bibliothek, som han opkaldte efter sin Søster Octavia, der var gift med C. Marcellus ¹⁴⁾, og til hvis Opførelse han brugte det Bytte, han havde gjort i den dalmatiske Krig ¹⁵⁾. Af Dvid ¹⁶⁾ og især af den ældre Plinius see vi, at det har været rigt smykket baade med Marmor=Statuer ¹⁷⁾ og Malerier ¹⁸⁾. Om sorgen for dette Biblio=thek betroede Augustus til C. Melissus, en af C. Mæcenæs

¹⁴⁾ Smf. Plutarch. v. Marcell. cap. 30 extr.

¹⁵⁾ Dio Cass. 49, 45 (pag. 601 Reim.): 'Επειδή τε οἱ Δαλμάται παντελῶς ἐκεχείρωντο, τὰς τε στοὰς ἀπὸ τῶν λαφύρων αὐτῶν, καὶ τὰς ἀποθήκας τῶν βιβλίων, τὰς Ὀκταουϊανὰς ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ κλεψείσας, κατεσκεύασεν.

¹⁶⁾ Art. amat. libr. 1 v. 69—70:

Aut ubi muneribus nati sua munera mater
Addidit externo marmore dives opus.

¹⁷⁾ Hist. nat. l. 36, 4, 5: Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Veneremque eius esse Romæ in Octaviæ operibus eximiæ pulchritudinis. Vigelede's libr. 54, 14 (Graccherne's Modet Cornelia's Statue) og 36, 10: Ad Octaviæ vero porticum Apollo Philisci Rhodii in delubro suo. Item Latona et Diana, et Musæ novem et alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octaviæ vero porticus in æde Junonis ipsam deam Dionysius et Polycles alium: Venerem eodem loco Philiscus: cetera signa Praxiteles. Timarchidis filii Joveni, qui est in proxima æde, fecerunt. Pana et Olympum luctantes, eodem loco, Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma nobile. Venerem lavantem sese: Dædalum stantem Polycharmus. Vigelede's 36, 3: Eiusdem est et Cupido obiectus a Cicerone Verri (oratt. Verrin. libr. 4, cap. 4), ille propter quem Thespiae visebantur, nunc in Octaviæ scholis positus.

¹⁸⁾ 33, 57: Antiphilus et Hesionam nobilem pinxit et Alexandrum æ Philippum cum Minerva, qui sunt in schola in Octaviæ porticibus.

frigiven Grammatiker ¹⁹⁾). Dette Bibliothek gif efter Dio Cassius's Beretning ²⁰⁾ til Grunde ved den store Ildbrand under Keiser Titus (80 Aar e. Chr. F.). Om Titus selv atter opførte det ²¹⁾ eller om muligen Keiser Domitianus, der efter Svetons Udsagn ²²⁾ var meget ivrig og omhyggelig for at gjenoprette de ved Ildbrande odelagte Bibliotheker, atter har restitueret det, bliver uvist.

Langt større og anseligere var dog det andet af Keiser Augustus i Aaret 726 e. R. A. = 28 f. Chr. F. paa Palatiner Bjerget i en Porticus til Apollo-Templet anlagte Palatinske Bibliothek ²³⁾).

Da dette Tempel og Bibliothek udgjorde en Deel af Augustus's Palais ²⁴⁾, og da baade dets Opførelse og

¹⁹⁾ (Sveton.) de illustr. Grammat. cap. 21: (C. Melissus) cito manumissus Augusto etiam insinuatus est, quo delegante, curam ordinandarum bibliothecarum in Octavia porticu suscepit.

²⁰⁾ libr. 66, 24 (pag. 1096 Reim.)

²¹⁾ Dio Cass. l. 1: ἀνέστησε μέντοι καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων πάντα.

²²⁾ vit. Domitian. cap. 20: Liberalia studia imperii initio neglexit, quamquam bibliothecas incendio absumptas impensissime reparare curasset, exemplaribus undique petitis, missisque Alexandriam, qui describerent emendarentque. Sigelædes S. Aurel. Victor. Epit. 11, 3: Romæ multa ædificia vel coepta, vel a fundamentis construxit. Bibliothecas, incendio consumptas, petitis undique, præsertim Alexandria, exemplis reparavit.

²³⁾ Dio Cass. 55, 1: Τότε Ἀπολλώνειον τότε ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ τὸ τεμένισμα τὸ περὶ αὐτὸ, τὰς τε ἀποθήκας τῶν βιβλίων ἐξεποίησε καὶ καθιέρωσε. Vet. Schol. Juvenal. (Sat. 1, 128): bibliothecam juris civilis et liberalium studiorum in templo Apollinis Palatini dedicavit Augustus. Smf. Juvenal. Sat. 7, 37. Hor. Odd. 1, 31. Epp. 1, 3, 17. Virgil. Æneid. 6, 69—70 og Servius til dette Sted. Ovid. Trist. libr. 3, 1, 63 sqq.

²⁴⁾ Sueton. v. Octav. cap. 29: Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitavit, quam fulmine ictam, desiderari

Undergang var forbundet med Slottets Skjebne, da det derhos var det vigtigste af alle romerske Bibliotheker, vil det maaskee ikke være uhenigtsmæssigt her kortelig at omtale ogsaa Keiser-slottets Historie.

Augustus beboede i mange Aar Taleren Hortensius's Huus, endskiøndt det hverken var af nogen særdeles Størrelse, eller — i Forhold til Tiden — pragtfuldt ²⁵). Af dets Beliggenhed paa Palatiner=Vjerget opkom Navnet *Palatium* (Palads, Palais), som derpaa gik over til at blive et almindeligt Navn for ethvert Huus, hvori Keiseren tog Bolig ²⁶). For at vinde Plads tilkjøbte August sig mange af de nærliggende Huuse ²⁷), og forbandt dem tildeels med sit eget, f. Gr. Catilinas ²⁸). Da den Plads, hvorpaa han havde besluttet at opføre et nyt Palais, blev truffen af Eynilden, bestemte han den til hellig Brug,

a Deo haruspices pronuntiarant. Addita porticus cum *bibliotheca Latina Græcæque*: quo loco iam senior sæpe etiam Senatum habuit.

²⁵) Sueton v. Octav. cap. 72: Habitavit (Augustus) primo iuxta forum Romanum, supra scalas anularias, in domo, quæ Calvi oratoris fuerat: postea in *Palatio*: sed nihilominus ædibus modicis Hortensianis, et neque *laxitate*, neque *cultu* conspicuis, ut in quibus porticus breves essent Albanarum columnarum, et sine marmore ullo aut insigni pavimento, conclavia.

²⁶) Dio Cass. 53, 16: Καλεῖται δὲ τὰ βασιλεία παλάτιον, οὐχ ὅτι καὶ ἔδοξέ ποτε οὕτως αὐτὰ ὀνομαζεσθαι, ἀλλ' ὅτι ἐν τε τῷ Παλατίῳ ὁ Καῖσαρ ᾤκει, καὶ ἐκεῖ τὸ στρατήγιον εἶχε, καὶ τινα καὶ πρὸς τὴν τοῦ Ῥωμύλου προενοίκησιν Φήμην ἢ οἰκίαν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ παντὸς ὄρους ἔλαβε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄλλοθί που ὁ αὐτοκράτωρ καταλύει, τὴν τοῦ παλατίου ἐπίκλησιν ἢ καταγωγὴν αὐτοῦ ἴσχει.

²⁷) Vell. Patercul. 2, 81: Victor deinde Cæsar reversus in urbem contractas emtionibus complures domos per procuratores, quo laxior fieret ipsius, publicis se usibus destinare professus est.

²⁸) (Sueton) de illustr. Grammat. cap. 17.

og indviede den til Apollo ²⁹). Her opførte han altsaa Apollo = Templet, og i en Porticus til dette indrettede han Bibliotheket. Til Gjengjæld bestemte Senatet, at der paa Statens Bekostning skulde opføres en Rejserberg til ham; hvilket imidlertid ikke skete, da han ikke ønskede det. Senatet bestemte senere (727 e. R. A. = 27 f. Chr. F.) blandt andre Fresbeviisninger, at der skulde plantes Laurbærtræer foran hans Palais, og at der paa dette skulde ophænges en Gjebrands ³⁰) (corona civica, der fik den Paaskrift: ob servatos cives ³¹). Da August efter Triumviren Lepidus's Død (741 e. R. A. = 13 f. Chr. F.) var bleven Pontifex Maximus, og han som saadan skulde beboe et offentligt Huus, indviede han en Floj af sit Palais til offentligt Brug ³²). Endelig afbrændte hans Palais Aar 756 e. R. A. = 3 e. Chr. F., og nu opbyggede han det igjen langt mere pragtfuldt. Bidrag hertil ydede hele Folket, dog modtog han kun

²⁹) (See ovenfor Anm. 24.) Dio Cass. 49, 13: (Aar 718 e. R. A. = 36 f. Chr. F.): τότε δὲ οἰκίαν τε αὐτῷ ἐκ τοῦ δημοσίου δοθῆναι ἐγνώσαν· τὸν γὰρ τόπον, ἐν ἐν τῷ † Στατίῳ (leg. Παλατίῳ) ὡστ' οἰκοδομησαί τινα, ἐώνητο, ἐδημοσίωσε, καὶ τῷ Ἀπόλλωνι ἱέρωσεν, ἐπειδὴ κερουνὸς ἐς αὐτὸν ἐγκατέσκηψε

³⁰) Dio Cass. 55, 16: καὶ γὰρ τότε τὰς δάφνας πρὸ τῶν βασιλείων αὐτοῦ προτίθεσθαι, καὶ τὸ τὸν στέφανον τὸν δρύϊνον ὑπὲρ αὐτῶν ἀρτᾶσθαι, τότε οἱ, ὡς καὶ αἰεὶ τοὺς τε πολεμίους νικῶντι καὶ τοὺς πολίτας σώζοντι, ἐψεφίσθη. *Emil. Ovid. Fast. 1, 614. Metamorph. 1, 562 - 63.*

³¹) Ovid. Trist. 5, 1, 51-48. Valer. Max. 2, 3, 7.

³²) Dio Cass. 54, 27: Ἐπειδὴ τε τοῦ Λεπίδου μεταλλάξαντος ἀρχιερεὺς ἀπεδείχθη, καὶ διὰ τοῦτ' ἡ βουλή ψηφίσασθαι αὐτὸν ἠθέλησεν, οὔτε τι αὐτὸν προσήσεσθαι ἔφη, καὶ ἐγκειμένων οἱ, ἐξανέστη τε καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ συνεδρίου. καὶ οὔτε ἐκεῖνα ἔτ' ἐκυρώθη οὔτ' οἰκίαν τινα δημοσίαν ἔλαβεν, ἀλλὰ μέρος τι τῆς ἑαυτοῦ, ὅτι τὸν ἀρχιέρεων ἐν κοινῷ πάντως οἰκεῖν ἐχρῆν, εἰδήμωσε.

ubetydeligt af Enhver ³³). Efterat det var opbygget og forbundet med Vesta's og Apollo's Tempel ³⁴), erklærede han det for en offentlig Bygning ³⁵).

Svad nu selve Bibliotheks = Bygningen angaar, da erfare vi af Aurel. Propertius's Beskrivelse ³⁶), at Søj=

³³) Dio Cass. 53, 12: Ἐμπρησμοῦ δέ ποτε τὸ Παλάτιον διαφθείραντος, καὶ πολλῶν αὐτῷ πολλὰ δίδόντων, οὐδὲν ἔλαβεν, ἢ μόνον παρὰ μὲν τῶν δῆμων χρυσοῦν, παρὰ δὲ τῶν ἰδιωτῶν δραχμῆν. Sueton. v. Octav. cap. 57: In restitutionem *Palatinæ domus*, incendio absumptæ, veterani, decuriæ, *tribus*, atque etiam sigillatim e cætero genere hominum libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt: delibante tantummodo eo summarum acervos, neque ex quoquam plus denario auferente.

³⁴) Ovid. Fast 4, 949 sqq.:

Aufert Vesta diem: cognato Vesta recepta est
 Limine. Sic iussi constituere patres.
 Phoebus habet partem; Vestæ pars altera cessit:
 Quod super est illis, tertius ille tenet.
 State, Palatinæ laurus, prætextaque quercu
 Stet domus. Aeternos tres habet una Deos.

³⁵) Dio Cass. 53, 12: Ὁ δὲ Αὐγουστος, τὴν οἰκίαν οἰκοδομήσας, ἐδημοσίωσε πᾶσαν, εἴτε δὴ διὰ τὸν συντέλειαν, τὴν παρὰ τοῦ δήμου οἱ γενομένην, εἴτε καὶ ὅτι ἀρχιέρεως ἦν, ἴν' ἐν τοῖς ἰδίοις ἅμα καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς οἰκοίη.

³⁶) Libr. 2 Eleg. 51 (ed. Barth.):

Quæris, cur veniam tibi tardior? aurea Phoebi
 Porticus a magno Cæsare aperta fuit.
 Tota erat in speciem Poenis digesta columnis:
 Inter quas Danaï femina turba senis.
 Hic equidem Phoëbo visus mihi pulchrior ipso
 Marmoræus tacita carmen hiare lyra.
 Atque aram circum steterant armenta Myronis,
 Quatuor artifices vivida signa boves.
 Tum medium Clario surgebat marmore templum,
 Et patria Phoëbo carius Ortygia.
 Auro Solis erat supra fastigia currus,
 Et valvæ Libyci nobile dentis opus.

lerne vare af afrikansk Marmor, og at der imellem dem (in intercolumniis) vare opstillede Billedstøtter af Danaus's 50 Døttre ³⁷⁾; ligeover for dem vare derimod under aaben Himmel Guestre-Statuer af Ægyptus's 50 Sønner ³⁸⁾. Blandt andre Statuer maa især mærkes Apollo's, der var forfærdiget af Scopas ³⁹⁾. Oven over Vuegangen var der opført et lille Solietempel, hvor man saae Apollo og Diana paa en Fjirspændsvogn, et Værk af Lysias indviet til Augustus's Faders Ære ⁴⁰⁾.

Alt ordne og indrette dette Bibliot behavde Augustus overdraget til Pompeius Macer ⁴¹⁾, senere havde den

Altera deiectos Parnassi vertice Gallos,

Altera moerebat funera Tantalidos.

Deinde inter matrem Deus ipse, interque sororem

Pythius in longa carmina veste sonat.

³⁷⁾ Sml. Ovid. Amorr. 2, 2, 4: quæ Danaï porticus agmen habet.

Trist. 5, 1, 59 sqq:

Inde tenore pari gradibus sublimia celsis

Ducor ad intonsi candida templa dei,

Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis

Belides, et stricto barbarus ense pater,

Quæque viri docto veteres cepere novique

Pectore, lecturis inspicienda patent.

Art. amat. libr. 1, 73—4:

Quaque parare necem miseris patruelibus ausæ

Belides, et stricto stat ferus ense pater.

³⁸⁾ Scholiasten til Persius (Sat 2 v. 56): Acron tradit, quod in porticu Apollinis Palatini fuerunt Danaidum effigies, et contra eas sub divo totidem equestres filiorum Ægypti.

³⁹⁾ Plin. h. n. 56, 4, 7. En anden Billedstøtte af Apollo stod øverst paa Templets Tinde. Plin. ibid. §. 2.

⁴⁰⁾ Plin. h. n. 56, 4 § 10: Ex honore apparet in magna auctoritate habitum Lysie opus, quod in Palatio, super arcum Divus Augustus honori Octavii patris sui dicavit, in ædicula columnis adornata. Id est quadriga currusque, et Apollo ac Diana ex uno lapide.

⁴¹⁾ Sueton v. I. Cæsaris cap. 56: Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegaverat.

bekjendte Grammatiker C. Julius Hyginus, der var en fortrolig Ven af Digteren Publ. Ovidius, Overopstigt dermed ⁴²). Af Digtere bleve kun de udmærkede, især ældre, her optagne ⁴³), saa at det maatte regnes for en særdeles Gæ, naar Digtere, medens de endnu levede, indlemmedes i dette Selskab ⁴⁴). Selv Digtere, der vare optagne, bleve til Straf atter udelukkede, f. Ex. Ovid ved hans Forviisning ⁴⁵).

At dette Bibliothek gik til Grunde ved den berøgtede store Ildbrand under Keiser Nero (64 est. Chr. T.) kan efter Historiekrivernes overensstemmende Beretninger ingen Tvivl være underkastet; Dio Cassius fortæller nemlig, at alle Bygninger paa Palatiner = Bjerget brændte ⁴⁶), og Tacitus, der underretter os om, at Ilden begyndte paa den Deel af Circus, hvor Mons Coelius og Palatinus stodte sammen ⁴⁷), tilføjer, at baade Palatium og Neros Huus og Alt omliggende brændte ⁴⁸), samt at Ilden

⁴²) (Sueton) de illust. Gramm. cap. 20.

⁴³) Sveton. beretter om Keiser Tiberius (cap. 70): fecit et græca poemata imitatus Euphorionem et Rhianum et Parthenium, quibus poetis admodum delectatus, *scripta eorum et imagines publicis bibliothecis inter veteres et præcipuos auctores dedicavit.* Emf. Hor. epp. 2, 2, 94.

⁴⁴) Horat. Epp. 1, 3, 17.

⁴⁵) Ovid. libr. Trist. 3, 1, 63 sqq.

⁴⁶) Libr. 62. 18: Τοιοῦτῳ μὲν δὴ πάθει τότε ἡ πόλις ἐχρήσατο, οἷῳ οὔτε πρότερόν ποτε, οὔδ' ὕστερον, πλὴν τοῦ Γαλατικοῦ. Τό, τε γὰρ παλατινον ὄρος σύμπαν, καὶ τὸ θέατρον τοῦ Ταύρου, τῆς τε λοιπῆς πόλεως τὰ δύο που μέρη ἐκαύθη.

⁴⁷) Annal. 13, 38: Initium in ea parte circi ortum, quæ Palatino Coelioque montibus contigua est.

⁴⁸) ibid. cap. 39: Neque tamen sisti potuit, quin et palatium et domus et cuncta circum haurirentur.

først standsedes paa Esquiliner = Bjerget ⁴⁹), ligesom han ogsaa omtaler det uerstattelige Tab af Landsværker, som denne Jildebrand medførte ⁵⁰).

Ogsaa de følgende Kejsere anlagde betydelige Bibliotheker, men deels blive Efterretningerne om disse hos Oldtidens Forfattere sparsommere, deels kan man maaskee ogsaa ansee dem for mindre vigtige.

I Almindelighed antager man, at Kejser Tiberius har tilbygget en ny Fløj paa Palatium, at denne har vedblevet at bære Navn efter ham (domus Tiberiana), og at han deri har anlagt et Bibliothek, eftersom baade N. Sallustius ⁵¹) (der levede i det andet Aarhundrede eft. Chr. F.) og Flav. Josephus ⁵²) (der levede omtr. 300 Aar eft. Chr. F.) omtale "domus Tiberianæ bibliotheca". Men da vi imidlertid (saavidt mig er bekjendt) aldeles savne selv den mindste historiske Underretning om, at Tiberius har udført dette, da desuden Svetonius udtrykkelig siger ⁵³), at Tiberius ikke lod andre prægtige Bygninger

⁴⁹) *ibid.* cap. 40: Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus.

⁵⁰) *ibid.* cap. 41: Iam opes, tot victoriis quæsitæ, et Græcorum artium decora, exin monumenta ingeniorum antiqua et incorruppta, quamvis, in tanta resurgentis urbis pulchritudine, multa seniores meminerint quæ reparari nequibant. *Smf. Asconius* (in Cic. orat. in toga cand. pag. 90—91 edit. Orell & Baiter.) og *Madvig*, *Append. crit. disput. de Ascon.* Ped. pag. 15—17.

⁵¹) *N. A.* 13, 19, 1.

⁵²) *vit. Probi* cap. 2 (*Historiæ Augustæ Scriptores Sex.* Vol. 2, p. 208 ed. Bip.)

⁵³) *vit. Tiber.* cap. 47: Princeps neque opera ulla magnifica fecit, (nam et quæ sola susceperat, *Augusti templum, restitutionemque Pompeiani theatri*, imperfecta post tot annos reliquit) cett.

opføre, end et Tempel til Augustus og Pompejus's Theater, hvilke han endda ikke blev færdig med, da endelig denne Beretning stadfæstes af Tacitus ⁵⁴⁾, Dio Cassius ⁵⁵⁾ og selv Velleius Paterculus ⁵⁶⁾; saa synes det aldeles urigtigt at antage, at Tiberius har ladet opføre en saadan Bygning, der desuden ogsaa maatte være gaaet til Grunde ved Branden under Nero. Derimod fortæller Svetonius, at Tiber, da han medens August endnu levede, kom hjem fra Rhodos, hvor han i 8 Aar havde opholdt sig i en Slags Forvilsning, op slog sin Bolig i horti Mæcenatiani ⁵⁷⁾, der laae paa Esquiliner Bjerget. Her antager jeg altsaa, at Tiberius har boet ogsaa som Keiser, eller at denne Bygning i ethvert Tilfælde har beholdt Navn efter ham ⁵⁸⁾. Af Tacitus see vi, at Nero før Branden havde forbundet horti Mæcenatiani med palatium (ved domus Neronis) ⁵⁹⁾. Saaledes kom altsaa denne Bygning (domus Tiberiana) til at udgjøre en Deel af Palatium.

⁵¹⁾ Annal. 6, 43: *Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit templum Augusto, et secunam Pompeiani theatri: caque perfecta, contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit.*

⁵⁵⁾ 57, 10.

⁵⁶⁾ libr. 2 cap. 150.

⁵⁷⁾ v. Tiber. cap. 13: *Romam reversus, deducto in forum filio Druso, statim e Carinis ac Pompeiana domo Esquilias in- hortos Mæcenatianos transmigravit.*

⁵⁸⁾ domus Tiberiana omtales ogsaa af Sveton. (v. Vitell. cap. 13), Tacitus (Histor. 1, 27), Julius Capitolinus, der fortæller at Keiser Antoninus Pius boede der (vit. Antonin. Pii cap. 10, vit. Antonin. Philos. cap. 6) og at Keiser Verus der blev opdraget (v. Ver. cap. 2).

⁵⁹⁾ *Eo tempore Nero Antii agens, non aute in urbem regressus est, quam domui eius, qua palatium et Mæcenatis hortos continuaverat, propinquaret.*

Efter hvad vi ovenfor have seet ⁶⁰⁾ kan man antage, at denne Bygning reddedes ved Branden under Nero, og saaledes kan det forklares at domus Tiberiana omtales af senere Skribentere. Jeg antager ogsaa, at den ældre Plinius sigter hertil, naar han omtaler Bibliotheket in Palatio ⁶¹⁾, da det jo ellers maa forundre os at senere Skribentere, som Gellius og Fl., der omtale andre Bibliotheker, intetsteds nævne dette ⁶²⁾. Saaledes bliver Antagelsen af dette Bibliothek heller ikke at tilskrive Keiser Tiber, men det bliver rimeligviis C. Cilnius Mæcenus's Bibliothek, der dog sandsynligviis senere af Keiserne er bleven forøget.

Derimod antager jeg, efter en Anecdote, der findes hos Svetonius ⁶³⁾, at der i det ovennævnte til Augustus opførte Tempel ogsaa har været anlagt et Bibliothek, for hvis Stifter man altsaa maa ansee Keiser Tiberius ⁶⁴⁾; og denne min Formening bestyrkes yderligere derved, at ogsaa den ældre Plinius nævner *Bibliotheca templi Augusti* ⁶⁵⁾.

⁶⁰⁾ Sml. Anm 49 og 57.

⁶¹⁾ Hist. natur. 7, 58.

⁶²⁾ Sml. Madvig, Append. disputat. de Aseon. Ped. pag. 16.

⁶³⁾ vit. Tiber. cap. 74: Supremo natali suo *Apollinem Tementem, et amplitudinis et artis eximie advectum* Syracusis (hvor Verres havde maattet lade den staae, fordi han ikke kunde slæbe den med sig; see Cic. orr. Verr. l. 4, 53, 119) ut in *bibliotheca novi templi* poneretur, viderat per quietem asfirmantem sibi, "Non posse se ab ipso dedicari."

⁶⁴⁾ Det bliver nemlig lige urimeligt enten at antage, at dette Bibliothek skulde være det nyseævnte i domus Tiberiana, da dette aldrig kunde kaldes *templum*, eller at mene at *novum templum* kunde være Apollo-Templet paa Palatiner Bjerget, da dette var anlagt af Augustus omtr. 60 Aar før Tiberius's Død.

⁶⁵⁾ Hist. nat. 54, 18: Videmus certe *Tuscanicum Apollinem in bibliotheca templi Augusti, quinquaginta pedum a*

Hvo der har anlagt det Capitolinske Bibliothek lader sig neppe med Sikkerhed bestemme; men af Orosius ⁶⁶⁾ erfare vi, at det gik til Grunde under Commodus, truffet af Lynild.

Sos N. Gellius nævnes *bibliotheca templi pacis* ⁶⁷⁾, der rimeligviis er anlagt af Keiser Vespasianus tilligemed selve Templet ⁶⁸⁾, hvilket han, som bekendt, opbyggede, efterat have undertvunget Jøderne ⁶⁹⁾.

Det er allerede ovenfor blevet bemærket ⁷⁰⁾, at Domitianus ved at gjenopføre de afbrændte Bibliotheker, ved ivrigen allevegne at efterspore Exemplarer af Bøgerne, og ved at sende Afsskrivere til Alexandria, sørgede for Videnskabernes Fremme, hvad der forresten var mere, end man skulde vente af hans menneskefiendske og grusomme Charakter ⁷¹⁾.

Om det er et saaledes af Keiser Domitianus, eller muligen et af Keiser Nerva, igjenopført Tempel med et Bibliothek, der omtales af M. Valerius Martialis, i

pollice, dubium ære mirabiliorum an pulchritudine. Non iffe denne Apollo Tuscanicus skulde være den samme som hiin Apollo Temenites? Ciceros Spot over Verres vilde da i Sandhed være bidende.

⁶⁶⁾ 7, 16: *Fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio bibliothecam illam, majorum cura studioque compositam, ædesque alias iuxta sitas, rapaci turbine concremavit.*

⁶⁷⁾ N. A. 3, 21, 9. 16, 3, 2.

⁶⁸⁾ Sueton. v. Vespas. cap. 9. Plin. h. n. 36, 11. 36, 24, 1.

⁶⁹⁾ Dio Cass. l. 66 cap. 15. Sml. Joseph. de bello Judaico 7, 5, 7.

⁷⁰⁾ See pag. 28 Anm. 22.

⁷¹⁾ Sml. Mart. Ep. 8, 63.

hans Epigrammers 12te Bog ⁷²⁾, som han Aar 100 est. Chr. F. sendte fra Spanien til Rom, lader sig maaskee ikke med Bestemthed afgjøre.

Endelig anlagde Keiser Ulpus Traianus et Bibliothek ⁷³⁾, der først var opstillet i hans Basilica paa forum Traianum, og derfor af N. Gellius kaldes bibliotheca templi Traiani ⁷⁴⁾; men som ellers ogsaa kaldes bibliotheca Ulpia ⁷⁵⁾, og som omtr. 300 Aar est. Chr. F. blev henflyttet til Diocletianus's thermæ ⁷⁶⁾.

Formodentlig indviede ogsaa den yngre Gordianus det Bibliothek til offentlig Brug ⁷⁷⁾, som vi ovenfor ⁷⁸⁾ have seet at han fik af sin Lærer Sammonicus.

Foruden disse Bibliotheker omtales maaskee endnu nogle enkelte andre hos de gamle Forfattere, uden at jeg har havt Lejlighed til at bemærke det; vist er det i ethvert Tilfælde, at der i Rom har — ogsaa af offentlige Biblio=

⁷²⁾ epigr. 5: Ad librum suum v. 3 sqq.:

Non tamen hospes eris, nec jam potes advena dici,
Cuius habet fratres tot domus alta Remi.
Jure tuo veneranda novi pete limina templi,
Reddita Picris sunt ubi templa choro.

⁷³⁾ Dio Cass. h. R. l. 63 cap. 16: Κατεσκευάσθη δὲ καὶ βιβλίω ἀποδείκτας.

⁷⁴⁾ N. A. l. 11 cap. 17, 1.

⁷⁵⁾ Vopisc. v. Aurel. cap. 1 § 3. v. Taciti cap. 8.

⁷⁶⁾ Vopisc. v. Probi cap. 2: usus sum libris ex bibliotheca Ulpia, ætate mea thermis Diocletiani.

⁷⁷⁾ Jul. Capitol. v. Gordian. iun. cap. 13: Serenus Sammonicus libros patris sui, qui censebantur ad LX § duo millia Gordiano minori moriens reliquit, quod cum ad coelum tulit. Siquidem tantæ bibliothecæ copia § splendore donatus in famam hominum litteratorum decore pervenit.

⁷⁸⁾ pag. 15 Num. 39.

thefer — været langt flere, eftersom P. Victor (de regionibus urbis Romæ ⁷⁹) angiver 28 offentlige Bibliotheker i det 4de Aarhundrede efter Kristus ⁸⁰).

3. Bibliothekernes Indretning.

Bibliothekerne vare, som alle huuslige Indretninger hos Romerne, i Forhold til den herskende Luxus og Pragt, kun smaae. Efter Vitruvius's Forskrift ¹) skulde de vende ud imod Østen, for at beskinnes af den opstaaende Sol, eftersom man ansaae Morgentimerne for de meest passende til Studeringer ²), ligesom ogsaa Bogerne derved bedre conserveredes for Fugtighed. Langs med Væggene vare der Skabe eller Reoler (*armaria*), som ofte vare nummerede, hvori Bogrollerne laae ³). Undertiden havde man blot i Sovestammeret saadant et Bogskab ⁴), der da inde-

⁷⁹) Denne Nomenclatur findes i Grævii Thesaur. antiquit. Rom. Tom. 3 pag. 36 fgl. Ogsaa er den aftrykt bagved Udler's Beschreibung der Stadt Rom. Altona 1781. 4.

⁸⁰) *Bibliotheca*. Viginti Octo publicæ, ex iis præcipuæ duæ *Patatina* & *Ulpiana*.

¹) De Architect. libr. 6, cap. 4, 1: *Cubicula et bibliotheca ad orientem spectare debent: usus enim matutinum postulat usum: item in bibliothecis libri non putrescent. Nam quæcunque ad meridiem et occidentem spectant, a tinea et humore libri vitiantur, quod venti humidi advenientes procreant eas et alunt, infundentesque humidus spiritus pallore volumina corrumpunt.*

²) Horat. Epp. 2, 1, 112—3: *Et prius orto Sole, vigil calamum et chartas et scrinia posco.*

³) Vopisc. v. Taciti cap. 8: *Habet bibliotheca Ulpia in armario sexto librum elephantinum, in quo et cæter.*

⁴) Plin. epp. 2, 17, 8: *Adnectitur angulo cubiculum in apsida curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur.*

holdt de udvalgte Bøger, der vare Cjærens Yndlingslecture. Disse Skabe eller Reoler kaldes ogsaa foruli ⁵⁾, loculamenta ⁶⁾, og af Martial ofte med et spøgende Udtryk *nidi* ⁷⁾. I Almindelighed brugtes Bibliothekerne tilfjelligt som Studerestuer, og det ikke blot de offentlige, hvor Videnskabsmænd og Digtere ofte traf sammen, studerede og samtalede om allehaande lærde og curieuse Materier ⁸⁾, men ogsaa de private Bibliotheker ⁹⁾. — Om disse sidste kan man saa meget desto bedre gjøre sig en Idée, som man ved Udgravninger i Herculæum allerede i Aaret 1753 har været saa heldig at finde et lille Bibliothek i en Villa, der ligger under Augustinermunkenes Have i Portici. Dette Værelse var efter Winckelmanns Angivelse ¹⁰⁾ ikke bredere end at to Mennesker med udstrakte Arme kunde række fra

Parieti eius in bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit.

⁵⁾ Sucton. Octav. c. 51. Juvenal. Sat. 5, 219.

⁶⁾ Vitruv. 10, 14. Seneca de tranquill. anim. c. 9.

⁷⁾ Epigr. 1, 118 v. 15: *de primo dabit. alterove nido* 7, 17, 5:

Hos nido licet inseras vel imo.

Naar Prof. Dr. Wegener (de Aula Attalica p. 68—9) antager at *armarium* inddeelttes i visse *nidi*, og *nidus* atter i *loculamenta*, synes han ved denne Classification, der maaskee findes hos Lipsius (Wegener p. 69 Anm. 18) at gaac ind paa en Detail, hvis Rigtighed neppe kan bevises. Allermindst kan der vel bygges paa det poetiske Udtryk *nidus*.

⁸⁾ Aul. Gell. N. A. 15, 19, 1: *Cum in domus Tiberianæ bibliotheca sederemus ego et Apollinaris Sulpicius, et alii quidam mihi aut illi familiares, prolatus forte liber est ita inscriptus: M. Catonis Nepotis. Tum quæri coeptum est et cett.*

⁹⁾ Cic. de Fin. 5, 2: *Nam in Tusculano quum essem vellemque e bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris uti, veni in eius villam, ut eos ipse, ut solebam, inde promerem. Quo quum venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in bibliotheca sedentem, multis circumfusum Stoicorum libris.*

¹⁰⁾ W. Werke herausgegeb. v. Fernow. 2ter B. p. 93. 227.

den ene Væg til den anden. Rundt omkring vare der langs med Væggene Bogskabe omtrent af en Mand's Højde, og midt i Værelset stod desuden saadant et Skab med Hylder og Rum til begge Sider, saa at man kunde gaae rundt omkring det. Træet i disse Reoler var brændt til Kul, saa at de faldt sammen naar man rørte derved. I dette lille Værelse har man fundet over 1000 gamle Haandskrifter ¹¹⁾ og mange vare uden Tvivl aldeles opløste af Hede, Vælde og Fugtighed; ogsaa er det let at indsee, at selv et saare lidet Værelse kunde være istand til at rumme en stor Mængde Bøger. Imidlertid maa man med Hensyn til Sammenligninger ikke glemme, at der er stor Forskjel paa en Villa i Herculanium og Roms Pragtbygninger i Republikens sidste Dage og den efterfølgende Tid ¹²⁾. I

¹¹⁾ Man har desværre ej havt den Fordeel af disse Manuscripter, som man maaskee havde haabet. Thi Haandskrifterne selv var fortrængte, havde lidt betydeligt baade af Hede og Fugtighed, og saae ud som Smedekul; naar man forsøgte at oprulle dem hensmuldrede de aldeles. Dog har man med særdeles Omhyggelighed og egne dertil opfundne Maskinerier og Indretninger, som især skyldes Antonio Piaggio og den engelske Chemiker Davy, været saa heldig at oprulle over 400, hvoraf dog kun 88 befandt sig læselige. I det Hele er der til 1825 fundet 1756 Haandskrifter, foruden dem, der tilintetgjordes ved Arbejdernes Uforsigtighed; men af alle disse tør man neppe vente endnu at kunne læse over 100. De ere alle skrevne med Versals eller Kvadrat=Bogstaver, uden nogensomhelst Skilletegn. De Forfattere, som man har kunnet læse, ere alle græske, og udgivne af Rosini i *Herculaniensia volumina, quæ supersunt* (3 Bind). Neapol. 1793—1827 Fol.; og indeholde Værker af Epikuros, Philodemos, Demetrios, Polystratos, Kolotes, Phædros og Phanes.

¹²⁾ M. Vitruv. Pollion. de architect. libr. 6 cap. 3 (vulgo 8) 2: Qui autem fructibus rusticis serviunt, in eorum vestibulis stabulæ, tabernæ, in ædibus cryptæ, horrea, apothecæ ceteraque, quæ ad fructus servandos magis quam ad elegantiam

Rom vare selv private Bibliotheker undertiden omgivne af Gallerier og Studereværelser ¹³). Selve Bibliothekerne smykkedes, som vi allerede ovenfor have seet ¹⁴), efter Asinius Pollios Exempel med Malerier eller Brystbilleder af de Forfattere, hvis Bøger der opbevaredes ¹⁵). I samme Hensigt opstilledes der ogsaa i dem Villedstotter af Muserne ¹⁶), Athene ¹⁷), eller Apollo ¹⁸). I en endnu pragtfuldere Stil opførtes naturligtvis de offentlige Bibliotheker, i hvilken Henseende det her maa være tilstræk-

decorem possunt esse, ita sunt facienda. Item feneratoribus et publicanis commodiora et speciosiora et ab insidiis tuta: forensibus autem et disertis elegantiora et *spatiosiora* ad conventus excipiendos; nobilibus vero, qui honores magistratusque gerendo præstare debent officia civibus, facienda sunt vestibula regalia, alta atria, et peristylia amplissima, silvæ, ambulationesque laxiores, ad decorem maiestatis perfectæ: præterea *bibliotheca*, *pinacotheca*, basilicæ non dissimili modo quam publicorum operum magnificentia comparatæ, quod in domibus eorum sæpius et publica consilia et privata indicia arbitriaque conficiuntur.

¹³) Plutarch. v. Lucull. cap. 42. (See ovenfor p. 19 Num. 20).

¹⁴) See pag. 23 Num. 6.

¹⁵) At der ligeledes fandtes Cataloger, der vare ordnede efter de forskjellige Videnskabsfag, over de Forfattere, hvis Bøger Bibliotheket indeholdt, erfare vi af Quintilian Inst. orat. 10, 1, 37: *Quid? Horatius frustra Tyrtæum Homero subiungit? Nec sane quisquam est tam procul a cognitione eorum remotus, ut non indicem certe ex bibliotheca sumptum transferre in libros suos possit. Nec ignoro igitur quos transeo. Senec. de tranquil. an. cap. 9: bibliothecas, quarum dominus vix tota vita sua indices perlegit. Ligeledes epp. 59: Sume in manus indicem philosophorum: hæc ipsa res expergisci cogit, si videris, quam multi tibi laboraverint. Emil. Plin. app. 5, 3 inst.*

¹⁶) Cic. Epp. ad Fam. 7, 25.

¹⁷) Juvenal Sat. 5, 219.

¹⁸) Sueton. v. Tiber. cap. 74.

tesligt at henvise til hvad der ovenfor er sagt om det af Augustus anlagte Palatinske Bibliothek. Blot kan man med Hensyn hertil endnu bemærke, at de i Valget af Løftets og Gulvets Farver i Almindelighed søgte at undgaae saadanne, der ved deres Glans kunde være skadelige for Djnene, hvis usvækkede Tilstand Bibliothekets Brug gjorde saa nødvendig ¹⁹⁾.

4. Bøgerne.

Efter Plinius's Beretning ¹⁾ skrev man i de ældste Tider paa Palme=Blade, senere paa den fine Bark af nogle Træer; sildigere brugte man Blyplader, Linned og Voxtavler.

Om dette Brug af Palme=Blade hos Romerne findes ikke mange Vidnesbyrd hos de gamle Forfattere; dog er det bekjendt, at Virgil ²⁾ lader Sibylla optegne sine Draakelsvar paa slige Blade, og Servius ³⁾ anfører i den Anledning et Par Ord af Varro som Hjemmel for at Palme=Blade have været brugte for Papir. — Indiske Manuscripter paa Palme=Blade have endnu.

Hvad Bruget af den indre Bark af Træerne (*liber*, *philyra*, *tilia*) som Skrivemateriale angaaer, da bekræf-

¹⁹⁾ Isidor. Orig. 6, 11: *Peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in bibliothecis putant, neque pavimenta aliamquam e Carysteo marmore, quod auri fulgor hebetat, et Ccharistei viriditas reficit oculos.*

¹⁾ Hist. nat. 15, 21: *In palmarum foliis primum scriptitatum, deinde quorundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox et privata linteis coepta, aut ceris.*

²⁾ Æneid. libr. 5, 445.

³⁾ ad Virg. Æn. 6, 74: *Ut Varro dicit: "In foliis palmæ interdum notis, interdum scribebant sermonibus."*

tes Plinius's Beretning saavel af Servius ⁴⁾, som Ulpianus ⁵⁾ og Martianus Capella ⁶⁾. Ligesom dette Materiale iøvrigt just ikke har været fortrinligt, saa har Bruget deraf heller ikke været betydelig.

Et bedre Stof til at skrive paa fik de unægtelig i *plumbea volumina*, som derfor ogsaa langt senere stundom benyttedes under særegne Omstændigheder ⁷⁾.

Ogsaa *libri lintei* omtales oftere saavel af andre Forfattere ⁸⁾, som især af Livius ⁹⁾. Om man har skrevet paa dem med Blæk, eller om de have været overstrogne

⁴⁾ ad Virg. *Æn.* l. 11, 354: *Liber* dicitur interior corticis pars, quæ ligno coheret. Unde et *liber* dicitur in quo scribimus, quia ante usum *chartæ* vel *membranæ* de libris arborum volumina fiebant, id est compaginabantur.

⁵⁾ Dig. 32, 32: *Librorum* appellatione continentur omnia volumina, sive in *charta*, sive in *membrana* sint, sive in quavis alia materia; sed et si in *philyra*, aut in *tilia*, ut nonnulli conficiunt, aut in quo alio *corio* idem erit dicendum. Quodsi in *codicibus* sint *membraneis*, vel *chartaceis*, vel etiam *eboreis*, vel *alterius materiae*, vel in *ceratis codicillis*, an debeantur, videamus.

⁶⁾ De Nuptiis Philol. § Mercur. l. 2, 3, 7: Cernere erat, qui libri, quantaque volumina, quot linguarum opera ex ore virginis defluebant. Alia ex papyro, quæ cedro perlita fuerunt, videbantur. Alii carbasinis voluminibus complicati libri; ex ovillis multi quoque tergoribus: rari vero in *philyrræ cortice* subnotati.

⁷⁾ Saaledes underrettede Oktavianus og Hirtius den i Mutina indesluttede Dec. Brutus om deres Ankomst ved Hjælp af et paa en Blyplade skrevet Brev, som en Dykker besørgede. Dio Cass. 46, 56. Hos Tacitus (*Annal.* 2, 69) finde vi: nomen Germanici plumbeis *tabulis insculptum*. Svetonius nævner (v. Neron. cap. 20) *plumbea charta*, der dog paa det Sted ej brugtes til at skrive paa. Sml. Plin. h. n. 34, 18.

⁸⁾ Vopisc. v. Aurel. cap. 1 § 3. Symmach. ep. 4, 54. Cod. Theodos. 11, 27, 1.

⁹⁾ Hist. l. 4, cap. 7 extr. cap. 18. cap. 20. libr. 10, cap. 38.

med et tyndt Lag Bøer, hvori man da har indridset Ordene, kan jeg ikke med Sikkerhed bestemme, dog antager jeg det sidste. Det synes altsaa mindre rimeligt at antage at de, saaledes som *plumbea volumina* (og de af Bærk forfærdigede, hvorom see Anm. 5) havde været Bogroller, om hvilke vi nedenfor skulle tale nærmere. Af Livius ¹⁰⁾ erfare vi, at de saakaldte *libri lintei*, der indeholdt Fortegnelser over de aarlige Consulere osv., opbevarede i Juno Moneta's Tempel. At man endnu i Kejsertiden brugte *libri lintei* erfare vi af Flavius Vopiscus ¹¹⁾.

Doxtavlerne (*tabulae* s. *tabellae ceratae*, *cera*), der i den senere Tid fornemmelig brugtes til Breve ¹²⁾, Testamenter ¹³⁾, Regnskabsbøger ¹⁴⁾, og overhovedet til den første og private Optegnelse af Skrifter (*Manuscripter* ¹⁵⁾) vare firkantede Bøger (*codices*, *codicilli*, *pugillares*), der bestode af flere Blade og havde altsaa nogen Lighed med vore Bøger. De vare dannede af tynde Blade af forskjel-

¹⁰⁾ l. 4, cap. 20.

¹¹⁾ vit. Aurel. cap. 1: Quæ omnia ex *libris linteis* in quibus ipse (Aurelianus) quotidiana sua scribi præceperat, pro tua sedulitate, condiscas. Curabo autem, ut tibi ex Ulpia bibliotheca et *libri lintei* proferantur.

¹²⁾ *Tabellis* pro chartis utebantur antiqui, quibus ultro citrove, sive privatim sive publice opus erat, certiores absentes faciebant, unde adhuc *tabellarii* dicuntur et *tabellæ* missæ ab imperatoribus. Fest. s. v.

¹³⁾ Plin. Epist. 2, 20, 7 & 11. Paucyr. 43, 1. osv.

¹⁴⁾ *codices accepti* & *expensi*. Cic. de Orat. 2, 25, 97, Smf. Henrichsen t. 6, St.

¹⁵⁾ Horat. Sat. 2, 5, 2. Quintil. inst. orat. 11, 2, 52: Illud neminem non iuvabit iisdem, quibus scripserit, ceris ediscere.

lige Træesorter (f. Gr. *abies* ¹⁶), *acer* ¹⁷), *buxus*,-um ¹⁸), *citrus*,-um ¹⁹), og andre ²⁰), der vare overstrøgne med Vør. Til at indridse (scribere) Ordene heri (exarare) brugte man den, i Almindelighed af Jern ²¹), maafee og= saa stundom af Been ²²) forfærdigede, saakaldte *stilus* eller

¹⁶) Plant. Pers. 2, 2, 66. Quint. inst. or. 3, 6, 20.

¹⁷) Ovid. Amorr. 1, 11, 28 nuper vile fuistis *acer*. Eml. Plin. h. n. 16, 27.

¹⁸) Propert. 5, 25, 8: *Vulgari buxo sordida cera fuit.*

¹⁹) Martial. epigr. 14, 3: *Pugillares citrei.*

Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas,

Essemus libyci nobile dentis onus.

²⁰) Plin. h. n. 16, 84: *Quæ in laminas secantur, quorumque operimento vestiatur alia materies, præcipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, luxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat et alius sicut dictum est, tuber sectile, sicut citrum acerque.*

²¹) Ovid. Metam. 9, 322: *Dextra tenet ferrum (σ: stilum), vacuam tenet altera ceram.* Martial. Epigr. 14, 21:

Hæc tibi erunt armata suo graphiaria ferro.

²²) Ifidorus paastaer Ugefrem (Origg. 6, 9), at det i Rom blev forbudt at bruge *Stilus* af Jern, og at man siden havde den af Been: *Græci enim (figer han) et Tusci primum ferro in ceris scripserunt, postea Romani iusserunt, ne graphium ferreum quis haberet. Unde et apud scribas dicebatur: "Ceram ferro ne cædito." Postea institutum est, ut in cera ossibus scriberent, sicut indicat Atta (C. Quinctius Atta, der døde 635 eft. R. A. = 191 f. Chr. F. og forfattede tabulæ togata; see Horat. Epp. 2, 1, 79.) in satyra dicens: Vertamus vomerem in ceram, mucroneque aremus osseo." Hos den ældre Plinius (h. n. 54, 59) findes følgende uflare Ord: *Stilo (ferreo) scribere intutum, ut vetustissimi auctores prodiderunt, hvor Andre ist. f. intutum læse velutum, hvorved altsaa Ifidorus's Paastand bekræftedes. Har nu altsaa et saadant Forbud cristeret (uden at overholdes, som saa mange andre), har Grunden dertil upaatvivlelig været, at *stilus* let kunde bruges som Vaaben (*Stilet*), hvortil vi ogsaa see, at det virkelig stundom har været anvendt, da baade Seneca**

graphium (Ridspeen), der til denne Hensigt var tilspidset i den ene Ende, medens den anden var flad og brugtes til atter i Boret at udglatte de Ord, man vilde forandre ²³). Deraf Talemaaden stilum vertere at rette eller forandre hvad der er skrevet ²⁴). Til at gemme disse Ridspeenne brugte de et Foderal (Penalhuus), der kaldtes *graphiarium* ²⁵) eller *theca graphiaria* ²⁶). Bortavlerne havde efter deres forskjellige Bestemmelse flere eller færre Blade. Martial nævner saaledes blandt sine Saturnalgaver (apophoreta): *triplices* ²⁷) og *quincuplices* ²⁸) De forskellige

(de clement. 1, 14, 3), Eretionius (v. Calig. cap. 28. Sml. v. Claud. cap. 13. v. Cæsar. cap. 32) og Plutarchos (v. C. Græch. cap. 15) fortælle Exempler paa, at Folk dermed ere blevne dræbte.

²³) Cæl. Sympos. Ænigin. I. (de Stilo):

De summo planus, sed non ego planus in imo
Versor utrimque manu, diversa et murex fungor.

²⁴) Cic. Verr. 2, 2, 41, 101: Vertit stilum in tabulis suis, quo facto causam omnem evertit suam. de Orat. 2, 25, 96: in summa ubertate inest luxuries quædam, quæ stilo depascenda est. Horat. Sat. 1, 10, 72:

Sæpe stilum vertas, iterum quæ digna legi sint
Scripturus.

²⁵) Martial. Epigr. 14, 21.

²⁶) Sueton. v. Claud. cap. 35.

²⁷) Martial Epigr. 14, 6:

Tunc *triplices* nostros non vilia dona putabis,
Cum se venturam scribet amica tibi.

De brugtes altsaa til Kjærlighedsbreve. Ogsaa de saakaldte *Vitelliani* brugtes hertil (Martial. 14, 8), eller til andre saade Optegnelse (Martial. Ep. 2, 6, 6). Vi erfare endvidere af Martial (14, 9), at de vare meget smaae, og stundom ogsaa brugtes til — Regninger. Om de have faaet Navn efter en vis Vitellius, eller af deres Farve eller Tilberedning (*vitellus*) er uvist.

²⁸) Martial. 14, 7:

Cæde iuvenorum domini calet area felix
Quincuplici cera cum datur auctus honor.

Eider kaldtes i Almindelighed blot *cera prima*, *extrema* osv. ²⁹⁾, dog brugtes ogsaa Ordet *pagina* ³⁰⁾. For at ikke de forskjellige Eider skulde klæbe sammen, og Skriften saaledes udslettes, naar Bortavlerne lukkedes til, var det en nødvendig Betingelse, at Kanten af Tavlen (Trærammen) ragede lidt frem over Borfladen. Af et antikt Malerie ³¹⁾, hvorpaa slige Bortavler ere afbildede, seer man ogsaa temmelig tydeligt, at denne Indretning har fundet Sted. Ganske af samme Art, som disse med Bor overstrogne Trætavler havde man ogsaa Bøger, der bestode af Elphenbeensplader, hvorpaa man skrev med Blæk (*pugillares eborei* ³²⁾), *libri elephantini* ³³⁾. Materialets Kostbarhed indskrænkede naturligviis Bruget af disse Bøger, dog afvaskede man formodentlig atter det, der var opskrevet paa dem, ligesom vi nedenfor ville see at man gjorde med Membranerne, og brugte dem paa ny. Af *Vopiscus* ³⁴⁾ erfare vi, at det i Keiserperioden længe var

De brugtes altsaa i Keisertiden til at underrette Bedkommende om, at der var dem tilkjendt Consulater eller Hædersposter. (Bestallinger).

²⁹⁾ *Cic. Verr. 2, 1, 56, 92: Deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit. Sueton. v. Cæs. cap. 85: Novissimo testamento tres instituit heredes, in ima cera C. Octavium etiam adoptavit. Sueton v. Neron. c. 17: Cautum, ut testamentis primæ duæ ceræ testamentorum modo nomine inscripto, vacuæ signaturis ostenderentur.*

³⁰⁾ *Cic. Att. 6, 2, 5. 15, 54. Qv. fr. 1, 2, 5. Plin. h. n. 8, 77. osv.*

³¹⁾ *Mus. Borb. VI. t. 53.*

³²⁾ *Martial. 14, 3:*

*Languida ne tristes obscurent lumina ceræ,
Nigra tibi niveum littera pingat ebur.*

³³⁾ *Flav. Vopisc. v. Tacit. cap. 8.*

³⁴⁾ *l. l.: Ac ne quis me Græcorum alicui, vel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Ulpia in arma-*

Skik at affkrive de Senatsbeslutninger, der angik Keiserne, paa slige Elphenbeenstavler.

Et fortrinligt, men formedelst dets Kostbarhed ikke almindeligt Skrivemateriale fik de Gamle i Pergamentet (*membrana, charta Pergamena*), der efter den ældre Plinius's Beretning ³⁵⁾ — som stotter sig paa Varro — skal være opfundet af en pergamenisk Konge Eumenes (d. 2den, der regjerede 198—158 f. Chr. F.), som derved afværgede En af Ptolomæernes Forsøg ved at forbyde Udførelsen af Papiir fra Ægypten at forhindre det pergamaniske Bibliothek's Fremvort. Efter et andet Vidnesbyrd ³⁶⁾ skulde det navnlig være den tidligere nævnedes Grammatiker Krates fra Mallos, man havde at takke for denne Opfindelse. Men disse Beretninger,

rio sexto librum elephantinum, in quo hoc senatus consultum perscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit: nam diu hæc S. C. quæ ad Principes pertinebant, in libris elephantinis scribebantur.

³⁵⁾ Hist. nat. 15, 21: Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolomæi & Eumenis, supprimente chartas Ptolomæo, idem Varro *membranas Pergami tradidit repertas*. Postea promiscue patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum. Hermed stemmer ogsaa Isidor. (*Origin. 6, 11*): Pergameni reges cum charta indigerent, *membranas primo excogitaverunt*. Unde et pergamenorum nomen hucusque tradente posteritate sibi servatum est. Hæc et membrana vocantur, quia ex membris pecudum detrahuntur.

³⁶⁾ Boissonad. Anecd. Gr. Vol. 1 pag. 420: 'Ο δὲ Πτολομαῖος, ἔχων Ἀριστάρχον γραμματικὸν συμβουλευσάμενον αὐτῷ, ἀπέστειλε πρῶτος χάρτην εἰς Ῥώμην καὶ ἐξένισεν αὐτοῦς. Φθονήσας δὲ τῷ Ἀριστάρχῳ Κράτης, ὁ γραμματικὸς ὑπάρχων, μετὰ Ἀττάλου τοῦ Περγαμηνοῦ, ἐκ δερμάτων ἔκαμε μεμβράνας καὶ ἐποίησε τὸν Ἀτταλον ἀποστείλαι αὐτὰς εἰς Ῥώμην, ὅθεν εἰς μνήμην τοῦ ἀποστείλαντος, μέχρι τοῦ νῦν περγαμηνὰς τὰς μεμβράνας καλοῦσιν. Hermed stemmer Æschyl. (*Chiliad. 12, 343—8*). Smf. Wegener de Aula Att. pag. 70—5.

der saaledes synes at samstemme, stride dog imod hinanden; thi paa det sidste Sted er der slet ikke Tale om Mangel paa Papiir i Pergamus, men det er blot en Væddestrid imellem Aristarkos og Krates Mallotes, om hvo der først kunde forsyne Rom med Skrivemateriale; og dog kan det ikke omtvives, at Romerne have brugt det ægyptiske Papiir for Krates Mallotes's Tid. Desuden er der meget, der kan indvendes mod Varros Mening³⁷⁾ og det er i ethvert Tilfælde en afgjort Sag, at der ikke kan være Tale om den første Opfindelse af Pergamentet paa den Tid, da det er hævet over al Tvivl, at man adskillige Aarhundreder i Forvejen har brugt Gaare- og Gede-Skind til at skrive paa, eftersom Herodot fortæller³⁸⁾, at Jonerne allerede fra ældre Tider kalde Bøger *διφθέραι* (Skind, pelles rasæ), fordi de af Mangel paa Papiir (*βύβλος*)³⁹⁾ havde brugt Gaare- og Gede-Skind til at skrive paa. Pergamentet havde flere Fortrin for Papiret (om hvilket vi strax skulle tale) da det var stærkere og fastere, og man kunde atter udslutte eller med en Svamp afvaske hvad man havde skrevet⁴⁰⁾. Da man i Almindelighed brugte Membranerne til firkantede

³⁷⁾ Papyrus-Planten vorede ogsaa i Syrien. Plin. h. n. 15, 22.

³⁸⁾ Hist. libr. 5 cap. 58: καὶ τὰς βύβλους διφθέρας καλέουσι ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ οἱ Ἴωνες, ὅτι κοτὲ ἐν σπάνι βύβλων ἐχρέωντο διφθέρησι αἰγέησι τε καὶ οἰέησι· ἔτι δὲ καὶ τὸ κατ' ἐμὲ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἐς τοιαύτας διφθέρας γράφουσι. hos Diodoros Siculos (libr. 2 cap. 52) omtales βασιλικὰ διφθέρα, ἐν αἷς οἱ Πέρσαι τὰς παλαιὰς πράξεις κατὰ τινὰ νόμον εἶχον συντεταγμένας, hvilke Historieforfatteren Atesias under sit Fangenskab skal have benyttet.

³⁹⁾ Cml. Herodot. 2, 92. Theophrast. hist. plant. 4, 9.

⁴⁰⁾ Martial. Epigr. l. 14, 7: Pugillares, membranei:

Esse puta ceras, licet hæc membrana vocetur:

Delebis, quoties scripta novare voles.

Bøger (codices) ⁴¹⁾, og man skrev paa begge Sider af Bladene, der — i Sammenligning med Bortabernes — vare saare tynde, kunde saadan en Membranecoder rumme særdeles meget; saaledes omtaler Martial Ovids 15 Bøger Metamorphoses i eet Bind ⁴²⁾; ligesom hele Homeros ⁴³⁾, og Virgilius ⁴⁴⁾; ja hele Livius's Historie i 140 Bøger i smaat Format ⁴⁵⁾. Ligeledes omtales det Fortrin ved Membranerne i Sammenligning med Bortabterne af Quintilian ⁴⁶⁾, at Skriften paa dem var langt tydeligere,

Ep. libr. 4, 10, 3: . . comitetur Punica librum

Spongia: muneribus convenit illa meis.

Non possunt nostros multæ, Faustine, lituræ

Emendare jocos: una litura potest.

Sml. Sueton. v. Octav. cap. 33. Anson. Symmacho (præfat.

Griph.) Epist. 7, 34 (Theoni.). Antholog. Græc. 6, 65, 3.

6, 66, 7. Heraf det græske Ordspog: *σπόγγῳ ἰσθαί.*

⁴¹⁾ At man dog ogsaa havde Bogroller (volumina) af Membraner seer man f. Ex. af Ulpian. Dig. 32, 32 (See ovenfor Anm. 5).

⁴²⁾ Epigr. l. 14, 162: Ovidii Metamorphoses in membranis.

Hæc tibi multiplici quæ structa est massa tabella

Carmina Nasonis quinque decemque gerit.

⁴³⁾ ibid. 134.

⁴⁴⁾ ibid. 136.

⁴⁵⁾ ibid. 190: Livius in membranis.

Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,

Quem mea non totum bibliotheca capit.

Ligeledes libr. 1, 5:

Qui tecum cupis esse meos ubicumque libellos,

Et comites longæ quæris habere viæ;

Hos eme, quos arctat brevibus membrana tabellis:

Scrinia da magnis, me manus una capit.

⁴⁶⁾ Institut. orat. l. 10, 5, 31: Illa quoque minora non sunt transcunda, scribi optime ceris in quibus facillima est ratio delendi: nisi forte visus infirmior *membranarum* potius usum exiget: quæ ut *iuvant aciem*, ita crebra relatione, quoad intinguntur calami, morantur manum, et cogitationis impetum frangunt.

medens man derimod kunde skrive hurtigere paa Vortavserne, hvor man ikke generedes af at dyppe Pennen. Hvis man kan stole paa Isidorus's Angivelse ⁴⁷⁾ vare Membranerne tidligere gule, hvorimod man først i Rom udfandt at forarbejde dem hvide, hvilket dog just ikke var Dinene tjenligt ⁴⁸⁾.

Uf et af Martials Epigrammer ⁴⁹⁾ see vi, at de undertiden afmalede Forfatterens Portrait paa det første Blad af Bogen. Served kan man tillige bemærke, at den ældre Plinius omtaler en egen Opfindelse af M. Terentius Varro, hvorved det blev ham muligt i et Værk at opbevare ikke blot Navnene, men paa en Maade Portraiterne af 700 berømte Mænd, men hans Udtryk ⁵⁰⁾

⁴⁷⁾ Origin. l. 6 cap. 11: *Fiebant autem primum coloris lutei, id est crocci, postea vero Romæ candida membrana reperta sunt, quod apparuit inhabile esse: quod et facile sordescant, aciemque legentium lædant.* Eml. dog F. A. Ebert, zur Handschriftkunde, pag. 26 flg.

⁴⁸⁾ Med en Blystift (*παράγραφοσ*, præductal) slog man Streger til at skrive efter; derfor hos Catullus (22, 7—8): *membrana directa plumbo.*

⁴⁹⁾ libr. 14, 36: *Virgilius in membrana:*

Quam brevis immensum cepit membrana Maronem,

Ipsius vultus prima tabella gerit.

Maaskee sigter ogsaa Philosophen Seneca (de tranqu. an. cap. 9), idet han dadler det overhaandtagende Bograserie, hertil ved følgende Ord: *ignoscerem plane, si e studiorum nimia cupidine oriretur: nunc ista exquisita et cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum in speciem et cultum parietum comparantur.* Dog er det ogsaa muligt, at han blot sigter til den ovenfor omtalte Skik at have Portraiter af Forfattere i Bibliothekerne.

⁵⁰⁾ Hist. nat. 33, 2: *Imaginum amore flagrasse quondam testes sunt et Atticus ille Ciceronis, edito de his volumine, et M. Varro benignissimo invento, insertis voluminum suorum fecunditati non nominibus tantum septingentorum illustrium,*

ere forresten saa ubestemte, at det ikke let vil være muligt at komme til nogen klar Anskuelse om, hvori denne Opfindelse egentlig har bestaaet.

Efterat have betragtet de øvrige Materialier, som Romerne brugte til at skrive paa, komme vi endelig til at omtale Papiret, som var det billigste, og derfor ogsaa fandt den almindeligste Anvendelse. Dette Papiir forfærdigedes som bekendt af den i Ægypten og Syrien vorende Papyrusplante ⁵¹⁾, hvorefter det ogsaa fik sit

sed et *aliquo modo imaginibus*, non passus intercidere figuras, aut vetustatem ævi contra homines valere, *inventor numeris* etiam diis invidiosi, quando immortalitatem non solum dedit, verum etiam *in omnes terras misit, ut præsentés esse ubique et claudi possent.*

- ⁵¹⁾ Plin. hist. nat. 15, 22: Papyrus nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens semine nullo, aut usu eius alio, quam floris ad deos coronandos. — Nascitur et in Syria. Hermed kan sammenlignes Isidor. Orig. 6, 10: Chartarum usum primum Ægyptus ministravit, coeptum apud Memphiticam urbem. *Memphis* namque civitas Ægyptiorum, ubi chartæ usus inventus est primum, sicut ait Lucanus: *Conficitur bibula Memphitis charta papyro.* Dette Sted kan iøvrigt ogsaa tjene til at vise, hvor lidet man kan stole paa Isidors Citater, thi et saadant Vers findes ikke hos Lucan, hvorimod det aabenbart er en Fordrejelse af Lucan. Phars. 4, 156:

Conseritur libula Memphitis cymba papyro.

Følgende Vers af Lucan (3, 222):

Nondum flumineas Memphitis contexere liblos

Noverat,

vilde derimod bedre have kunnet bestyrke Isidors Udsagn, hvis ikke Memphis meget naturligt stod istedet for Ægypten i Almindelighed.

Navn. Efter Varro's hos Plinius ⁵²⁾ opbevarede Vidnesbyrd, var det først fra Alexander den Stores Tid, at man forstod at bearbejde og tilberede denne Plante til Skrivpapiir. Men allerede Plinius bemærker selv ⁵³⁾, at der er meget, der synes at stride imod Varros Mening om Papiret; og vi maa saavel ifølge Herodots ⁵⁴⁾ og andre Oldtids Forfatteres Vidnesbyrd ⁵⁵⁾, som paa Grund af de os levnede ægyptiske Papyrus=Haandskrifter, antage at Brugen af dette Skrivemateriale har været ældgammel i Ægypten, og at Grækere og andre Nationer have afbenyttet det idetmindste fra Psammetichs Tid (670 f. Chr. F.). Dette Punkt har iøvrigt i den nyeste Tid været Gjenstand for mange Værdes omfattende Udforsninger og Undersøgelser.

Af denne Plantes Stilk eller Stamme forstod man at affkrælle Blade ⁵⁶⁾, som man efter Plinius's Beskrivelse ⁵⁷⁾

⁵²⁾ Hist. nat. 15, 21: Prius tamen quam digrediamur ab Ægypto, et papyri natura dicetur, cum chartæ usu maxime humanitas vitæ constet et memoria. Et hanc Alexandri Magni victoria repertum, auctor est M. Varro, condita in Ægypto Alexandria. Antea non fuisse chartarum usum.

⁵³⁾ l. 15, 27: Ingentia exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Deraf følger naturligviis ingentunde, at man kunde antage, hvad dog ogsaa Plinius undrer sig høilig over, at f. Ex. enten Numa Pompilius har skrevet hele Bøger paa Papiir, eller at Carpedon, medens han opholdt sig for Troja, paa Papiir skrev et Brev hjem.

⁵⁴⁾ Hist. l. 5 cap. 58 (see ovenfor Anm. 58), smt. 2, 92.

⁵⁵⁾ Theophrast. hist. plant. 4, 9.

⁵⁶⁾ Plin. h. n. 15, 25: Præparantur ex eo chartæ, diviso acu in prætenues, sed quam latissimas, philturas.

⁵⁷⁾ l. 1. : Texuntur omnes (nemlig alle de forskjellige Sorter Papiir) madente tabula Nili aqua. Turbidus liquor glutinis præbet vicem. Primo supina tabula scheda adlinitur longitudine papyri, quæ potuit esse, resegmibus utrinque ampu-

tilberedede ved Hjælp af det plumrede Milvband, og som omtrent havde Størrelse og Figur af et Octav Blad (scheda, plagula); disse sammenlignede senere de saakaldte glutinatores ⁵⁸⁾ over den bredeste Side, saa at de — som man endnu kan see af de i Herculanium fundne Papyrusroller — kom til at ligge omtrent en Fingersbred over hinanden. Saaledes kunde man altsaa, ved bestandig at lime flere Stykker til, danne Rollen saa lang som man vilde. Papiret forstod man paa saa forskjellig Maade at tilberede, at Isidorus ⁵⁹⁾ opregner syv, og den ældre Plinius ⁶⁰⁾ med nogen Afvigelse endogsaa otte forskjellige Sorter, af hvilke dog den sidste blot brugtes til Pakpapiir. Den første og anden Sort vare derimod Opfindelser fra Kejser Augustus's Tid, hvorved det forhen

talis: transversa postea crates peragit. Premitur deinde prelis, et siccantur sole *plagula*, atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures *scapo*, quam vicenæ. Scapus kan altsaa fun uegentlig siges at være en Bog Papiir, da den indeholdt alle de forskjellige Papiirsorter.

⁵⁸⁾ Cic. Att. 4, 4 b.

⁵⁹⁾ Origin. l. 6, cap. 10.

⁶⁰⁾ Hist. nat. 13, 23: Hieratica appellabatur antiquitus, religiosi tantum voluminibus dicata, quæ ablutione *Augusti* nomen accepit: sicut secunda *Livia*, a coniuge eius. Ita descendit *hieratica* in tertium nomen. Proximum *amphitheatricæ* datum fuerat a confecturæ loco. Exceptit hanc Romæ *Fannii* sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit e plebeia, et nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit *amphitheatrica*. Post hanc *Saitica* ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis: propiorque etiamnum cortici *Leueotica*, a vicino loco, pondere iam hæc, non bonitate, venalis. Nam *emporetica* inutilis scribendo, involucris chartarum, segestriumque in mercibus usum præbet; ideo a mercatoribus cognominata.

som det fineste blot til hellige Skrifter brugelige hieratica nedsaak til No. 3. Senere udfandt Keiser Claudius endnu en Forbedring ved Papiret, hvorved det blev tykkere og ikke saa let slog igjennem ⁶¹). Bredden af Papiret var forskjellig, og varierede efter Boniteten imellem 13 og 6 Fingersbreder ⁶²). Alle Ujevnheder i Papiret afglattedes med et Fiilsbeen eller en Muslingeskjal ⁶³). Man skrev kun paa den ene Side af Papiret, og Forfatterne brugte i Almindelighed kun een Rolle (volumen) til hver af de Bøger, hvori de inddeelte deres Værker; Ovids Forvandlinger f. Ex. vare affrevne i 15 Volumina ⁶⁴). Dog finder man ogsaa Exempler paa, at Bøger, naar de vare lange, afdeledes i flere Bogroller ⁶⁵); ligesom de ogsaa i dette Tilfælde stundom skrev paa Rygsiden af Bogrollen (libri opisthographi ⁶⁶). Dette skete imidlertid dog kun

⁶¹) Plin. h. n. 13, 24.

⁶²) Plin. h. n. 15, 24: Magna in latitudine eorum differentia, XIII digitorum optimis: duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet: et uno minus amphitheatrica: pauciores Saitica: nec malleo sufficit: nam emporeticæ brevitatis sex digitos non excedit.

⁶³) Plin. h. n. 15, 23: Scabritia lævigatur dente, conchavæ. Deraf charta dentata afglattet, udmærket Papiir. Cic. ep. Qv. fr. 2, 13 b. 1.

⁶⁴) Ovid. Trist. 1, 1, 117:

Sunt quoque mutatae ter quinque volumina formæ.

⁶⁵) Plin. Epist. 3, 3, 3: Studiosi tres — nemlig den ældre Plinius's tre Bøger om Rhetoriken, A. Gell. 9, 16, 2 — in sex volumina propter amplitudinem divisi — Exempler paa det omvendte Tilfælde, at et volumen indbefattede flere Bøger, findes dog ogsaa: (Sucton.) de ill. Gramm. cap. 2: Nævii Punicum bellum, quod uno volumine et continenti scriptura expositum, divisit in septem libros. Sml. Ulpian. Dig. 52, 1, 32 § 1.

⁶⁶) Juvenal. Sat. 1, 3—6: summi plena iam margine libri Scriptus et in tergo.

saare sjelden, og i Almindelighed vel kun af overdreven Sparksomhed ⁶⁷⁾, eller naar Forfatteren første Gang optegnede, hvad der senere skulde reenskrives ⁶⁸⁾. Noget ganske andet var det naturligtvis, at man ofte brugte Rygsiden af værdiløse og ubrugelige Bøger, enten til allehaande Optegnelser eller til Skrivebøger for Børn ⁶⁹⁾. Ogsaa havde man Papiir, der var saaledes tilberedt, at man kunde udslutte, hvad der var skrevet derpaa (*charta deleticia* ⁷⁰⁾), og atter bruge det (*libri palimpsesti* ⁷¹⁾); dog ikke godt uden til egne Optegnelser.

Man seer af de i Herfulanum opbevarede gamle Manuscripter, at Romerne have brugt at afdele Røllerne

⁶⁷⁾ Martial. Epigr. 8, 62 :

Scribit in aversa Picens epigrammata charta ;

Et dolet, averso quod facit illa deo.

⁶⁸⁾ Plin. epp. 3, 5, 17 : Electorum commentarios centum sexaginta mihi reliquit, *opisthographos* quidem et minutissime scriptos : qua ratione multiplicatur numerus. Af de i Herfulanum fundne Haandskrifter ere ingen beskrevne paa begge Sider. Winkelmanns Werke, 2 B., pag. 117.

⁶⁹⁾ Martial. Epigr. 4, 86, 9—11. (Ad librum)

ad salariorum

Curras scrinia protinus licebit,

Inversa pueris arande charta.

⁷⁰⁾ Ulpian. Dig. 57, 11, 4 : *Chartæ* appellatio et ad novam chartam refertur, et ad *deleticiam* ; proinde et si in *opisthographo* quis testatus sit, hinc peti potest honorum possessio.

⁷¹⁾ Cic. Epp. ad Fam. 7, 18, 2 : Nam quod in *palimpsesto*, laudo equidem parsimoniam. Sed miror, quid in illa *chartula* fuerit, quod *delere* malueris, quam hæc non scribere. Catull. eam. 22, 5 :

Idemque longe plurimos facit versus ;

Puto esse ego illi millia aut decem, aut plura

Perscripta : nec sic, *ut fit*, in *palimpsesto*

Relatæ ; *chartæ regię, novi libri.*

i Colonner langs med Papirets Bredde⁷²⁾; hvilke Colonner altsaa nærmest vilde svare til Spalterne i en Uds. Enhver af disse Colonner har — efter Winckelmanns Beskrivelse — en saadan Bredde, som er tilstrækkelig for et serfodet græsk Vers (4—5 Tommer)⁷³⁾. Imellem Colonnerne er en Plads af omtrent en Tomme, hvor der ere dragne Linier, som nu ere hvidagtige, men formodentlig oprindelig have været røde. Af Svetonius⁷⁴⁾ erfare vi ogsaa at Julius Cæsar først har afdeelt de Breve, han skrev til det romerske Senat paa lignende Maade (ad formam libri memorialis), da Consuler og Hærførere tidligere skrev tværs over Rollen, altsaa uden Afdeling i Pagina. Imidlertid have neppe alle Bøger, selv efter den Tid, havt denne Indretning. Martial taler nemlig om⁷⁵⁾ at Bøger, naar de bleve gamle bleve slidte og tilsmudsede af Sagen; hvilket Salmastius uden Tvivl har forklaret paa den ene rigtige Maade⁷⁶⁾ derved, at de

⁷²⁾ Winckelmanns Werke herausgeg. v. C. P. Fernow. 2ter B. pag. 118. 253.

⁷³⁾ Af de i Herkulanum fundne Bogroller indeholdt en 39, en anden 38 Colonner, der hver bestod af 40—44 Linier. Winckelmann d. a. St.

⁷⁴⁾ vit. Jul. Cæsar. cap. 56: *Epistolæ quoque eius ad Senatum exstant, quas primus videtur ad paginas et formam memorialis libelli convertisse, quum antea consules et duces nonnisi transversa charta scriptas mitterent.*

⁷⁵⁾ Epigr. l. 10, 93, 5—6:

Ut rosa delectat, metitur quæ pollice primo:

Sic nova, nec mento sordida charta iuvat.

Rigedeus ep. 1, 67, 8:

Quæ trita duro non inhorruit mento.

⁷⁶⁾ En anden Forklaringemaade, hvorefter det skulde være Følgen af at Romerne vlejede at yttre deres Velbehag og Tilfredshed med Bøgerne ved at kyse dem, (smt. Martial. Ep. 1, 4, 7: *Dum basia captas*), kan jeg ikke billige.

Gamle plejede, naar de læste en Bog (vo'umen) at lægge den uoprullede Deel af samme under Sagen, medens de holdt med begge Hænder paa den oprullede Deel, hvori de læste. Dette bekræftes ogsaa ved et Epigram i den græske Anthologie ⁷⁷⁾, hvori Strato uetop siger, at en Dreng under Læsningen trykker Bogen, som han lægger under Sagen. Men nu er det aabenbart, at de saaledes i Colonne afdeelte Bøger ikke kunde læses paa denne Maade, eftersom Skriften derved vilde komme til at staae paatvers, da Romerne, som bekjendt, skrev fra Venstre til Højre ⁷⁸⁾.

Naar Bogen var skreven tilende paalimedes paa det sidste Blad (scheda) og i lige Længde med samme, en Stok eller et Rør, hvorom man sammenrullede Bogen. Dette Rør kaldtes umbilicus ⁷⁹⁾, fordi det udgjorde Midten af Bogen, naar den var rullet sammen, og

⁷⁷⁾ 12, 208: Εὐτυχές, οὐ φθονέω, βιβλίδιον, ἢ ἴα ἀναγνοῦς
Παῖς τις ἀναθλίβει, πρὸς τὰ γένηια τιθεῖς.

⁷⁸⁾ Quint. Inst. or. 1, 1, 54 (Talen er her om at lære Born at læse): Nam prospicere in dextrum (quod omnes præcipiunt) & providere, non rationis modo, sed usus quoque est: quoniam sequentia intuenti, priora dicenda sunt, o. s. v.

⁷⁹⁾ Martial. Ep. 2, 6, 11. C. Valer. Catull. 22, 7. Som en Folge heraf betyder *ad umbilicum venire* at blive færdig, at komme til Ende med. Martial. Epigr. 4, 90, 1—3:

Ohe iam satis est, ohe libelle:

Jam pervenimus usque ad umbilicos:

Tu procedere adhuc, et ire quæris:

Nec summa potes in scheda teneri.

Sic tamquam tibi res peracta non sit o. s. v.

Horat. Epod. 14, 6—8:

Deus nam me vetat

Inceptos, olim promissum carmen iambos

Ad umbilicum adducere.

Emf. Sidon. Apoll. libr. 8 ep. 16.

bemaledes til Pynt med forskjellige Farver ⁸⁰⁾. Paa dets Guder satte man i Almindelighed et Par Elphenbeens eller hvidmalede Knapper (*cornua*) ⁸¹⁾, der altsaa ragede ud over Bogens Endestykker. Winkelmann antager ⁸²⁾, at der har været limet et saadant Kor (*umbilicus*) baade til Begyndelsen og Enden af enhver Bog; men dette maa nok højlig betvivles, eftersom det hverken bestrykes af de i Herculanium fundne Bogroller — og Koret selv kunde dog ikke saa let være bleven fortæret af Tiden — eller ved Malerier fra Oldtiden; og den Omstændighed at *umbilicus* oftest nævnes i Pluralis ⁸³⁾, kan ikke berettige os til denne Formodning, eftersom det med Bestemthed kan paavises, at der paa flere Steder, hvor dette er Til-

⁸⁰⁾ Martial. Epigr. 3, 2, 8—9:

Et frontis gemino decens honore

Pictis luxurieris umbilicis.

Ligeledes 3, 6, 13: *Nigris pagina crevit umbilicis.*

Sml. nedenfor Anm. 83.

⁸¹⁾ Alb. Tib. carm. 3, 1, 13:

Atque inter geminas pingantur cornua frontes.

P. Ovid. Nas. Trist. I. 1, 1, 8:

Candida nec nigra *cornua* fronte geras.

Undertiden staaer *cornua* ganske synonymt med *umbilicus*, der paa Grund af Quantiteten ikke kan faae Plads i et Hexameter eller Pentameter, og derfor altsaa ikke findes hos Ovidius eller Tibullus, hvorofte disse end omtale Bøgerne's Indretning, Udstyrelse og Pynt. s. Ex. Martial. Epigr. 11. 107:

Explicitum nobis usque ad sua cornua librum,

Et quasi perlectum, Septiciane, refers.

⁸²⁾ Winkelm. Werke. 2 B. pag. 103.

⁸³⁾ Martial. Ep. 1, 67. 11: *umbilicis cultus (liber)*. Ligeledes 3, 61, 4: *umbilicis decorus*. Sml. P. Papin. Stat. Silv. I. 4, 9, 7 sq.:

Noster (*libellus*) purpureus novusque charta,

Et binis decoratus *umbilicis*

Præter me, mihi constitit decussis.

fældet, ikke kan være Tale om Rør ved begge Enden af Rollen ⁸⁴). Ligeledes strider saavel Lucians ⁸⁵) som Porphyrio's ⁸⁶) Vidnesbyrd herimod. Selve Endestykkerne af den sammenrullede Bog kaldte man *frontes*; dem beskjar man, og afpolerede og glattede dem med Pimpsteen ⁸⁷).

Ryggsiden, eller maaskee blot Endestykkerne (*frontes*) ⁸⁸) af de Boger, man vilde vise en særdeles Omhye for, farvede man med Safran eller den kostbare Cederolie ⁸⁹) for at beskytte dem mod Møl og Bogorme ⁹⁰).

⁸⁴) f. Gr. Martial. Epigr. 4, 90, 2 (see Ann. 79).

⁸⁵) Πρὸς ἀπαιδευτ. cap. 7: 'Οπόταν τὸ μὲν βιβλίον ἐν τῇ χειρὶ ἔχῃς πύγκαλον, πορφυρᾶν μὲν ἔχον τὴν δίφθεραν, χρυσοῦν δὲ τὸν ὀμφαλόν.

⁸⁶) Sil Horat. Epod. 14, 8: ad umbilicum adducere pro finire et consummare, quia *in fine libri umbilici ex ligno aut osse solent poni*.

⁸⁷) Martial. Epigr. 1. 67, 9 sq.:

Mutare dominum non potest liber notus;
Sed *pumicata fronte* si quis est nondum,
Nec umbilicis cultus atque membrana:
Mercare tales adeo, nec sciet quisquam.

Ligeledes 1, 118, 16: *pumice rasum*. 3, 72, 1:

Nondum murice cultus, *asperoque*
Morsu pumicis aridi politus.

Emf. Horat. Epist. 1, 20, 2. C. Valer. Catull. 1, 1.

Quoi dono lepidum novum libellum,
Arida modo pumice expoliturum?

Emf. 22, 8: *pumice omnia aequata*. Plin. h. n. 56, 42: ii *pumices*, qui sunt in usu corporum laevigandorum sæminis, iam quidem et viris, atque (ut ait Catullus) *libris*, laudatissimi sunt in Melo, Nisyro et Acoliiis insulis. Probatio in candore minimoque pondere, et ut quam maxime spongiosi *aridique* sint, ac teri faciles, nec arenosi in fricando. Ovid. Trist. 1, 1, 11: Nec *fragili* geminæ poliantur *pumice frontes*. S. Tibull. 5, 1, 10. Propert. 3, 1, 8,

⁸⁸) Acr. fil Horat. Epist. 2, 5, 552: unctis in *circuito* chartis.

⁸⁹) Lucian. adv. indoct. cap. 16: Καὶ ἀλείφεις τῷ κρόκῳ καὶ τῇ κέδρω. Ovid. Trist. 3, 1, 15:

At Boger fortjene at farves med Cederolie betyder altsaa det samme som, at de ere værdige til at opbevares ⁹¹).

For ikke at forkrolles eller rives itu, bevaredes den sammenrullede Bog i Almindelighed, og vel navnlig i Bibliothekerne, i et Omslag eller Hylster af Pergament (membrana, *διφθέρα*), der gjerne var farvet purpurrodt ⁹²). Til samme Djemed tjente ogsaa et Træfoutral (manuale) ⁹³), naar man gif med Boger i Fligen af Togaen (sinus). Ogsaa opbevaredes Bøgerne, og det

Quod neque sum *cedro flavus*, nec gumice lævis.

Figelædes 1, 1, 7: nec cedro charta notetur. Martial. 5, 2, 7: Cedro nunc licet ambules perunctus. Sml. 3, 61, 4. Juvenal. Sat. 7, 25.

- ⁹⁰) Porphyr. til Horat. Epist. 2, 5, 352: libri enim, qui aut *cedro inlinuntur*, aut arca cupressina inclusi sunt, a tineis non vexantur. Sml. Plin. h. n. 15, 27: Libros *citratos* fuisse: propterea arbitraret *tineas* non tetigisse. Figelædes 16, cap. 59: Cedri oleo peruncta materies nec *tineam*, nec *cariem* sentit. Vitruv. 2, 9: Quemadmodum ex cupressu et ex pinu resina, sic ex *cedro* oleum, quod *cedrium* dicitur, nascitur, quo reliquæ res quum sint unctæ, uti etiam libri, a *tineis* & a *carie* non læduntur.

- ⁹¹) Horat. l. 1. : At hæc animos ærugo et cura peculi
Quum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse *linenda cedro* et levi servanda cupresso?
Sml. Pers. sat. 1, 42: *cedro digna* locutus.

- ⁹²) Tibull. Eleg. 3, 1, 9: *Lutea* sed niveum involvat *membrana* libellum. Martial. Ep. 1, 67, 11. Lucian. adv. indoct. cap. 7 (Anm. 85) § 16. Ovid. Trist. l. 1, 1, 5:

Nec te *purpureo* velent *vaccinia* fuco.

Martial. Ep. 1, 113, 16: *purpuraque* cultum. 5, 2 10: et te *purpura* delicata velet. 5, 6, 14. 8, 72, 1 (*murice cultus*). 10, 95, 4: Carmina, *purpureâ* sed modo suta togâ. 11, 1, 1—2:

Quo tu, quo liber otiose tendis,

Cultus *Sindone* non quotidiana?

- ⁹³) Martial. Ep. libr. 14, 86: *Manuale*.

Ne toga barbatos faciat, vel *pænula* libros,

Hæc abies chartis tempora longa dabit.

selv i Bibliothekerne ⁹⁴⁾ i runde Bogæsker (capsæ, ἀποθή-
και) ⁹⁵⁾, hvis Størrelse og Form naturligtvis var af-
passet efter Bøgerne. Endelig havde man større runde
Bogkasser (scrinia) ⁹⁶⁾, hvori flere Bøger kunde opbevares,
og som i Almindelighed brugtes, naar man om Morgenen
ønskede at studere paa Sengen ⁹⁷⁾.

Endnu staaer med Hensyn til Bøgernes Udstyrelse
et Punkt tilbage at omtale, nemlig Titelen (titulus,
index). Denne stod som Overskrift ved Begyndelsen
af Bogen ⁹⁸⁾, og, som vi see af de i Herculanium

⁹⁴⁾ Horat. Sat. 1, 4, 21—22.

⁹⁵⁾ Horat. Epist. 2, 1, 267. Satir. 1, 10, 63. Cic. Divin. in
Cæc. 16, 31. Lucian. adv. indoct. cap. 5. Bogæskerne for-
færdigede man af Cypressetræ, deels for dets Letheds Skyld
deels fordi det beskyttede mod Møl og Bogorme. Horat. Epist.
2, 3, 352 og Acro og Porphy. sammesteds.

⁹⁶⁾ Martial. Epigr. 1, 5, 4: *Scrinia* da magnis (tabellis) me
manus una capit. Ligeledes 1, 4, 2. 1, 67, 6. Ovid. Trist.
1. 1, 1, 106:

Cum tamen in nostrum fueris penetrare receptus, (Liber)

Contigerisque tuam *scrinia* curva domum, o. s. v.

Martial. Epigr. 14, 37: *Scrinium*.

Constrictos nisi das mihi libellos,

Admittam tineas, trucesque blattas.

⁹⁷⁾ Horat. Epist. 2, 1, 112 (pag. 26 Anm. 2). Plin. epp. 3, 5, 5:
Visus est sibi *per nocturnam quietem iacere in lectulo suo
compositus in habitum studentis, habere ante se scrinium ita
ut solebat: mox imaginatus est venisse Neronem, in toro rese-
disse, promississe primum librum, quem de velleribus eius
ederat, cumque ad extremum revolvisse, idem in secundo
ac tertio fecisse.*

⁹⁸⁾ Ovid. Epp. ex Ponto 4, 13, 7:

Ipse quoque ut chartæ titulum de fronte revellas.

Ligeledes Trist. 1, 1, 109—10:

Cetera turba palam titulos ostendet apertos,

Et sua detecta nomina fronte geret.

fundne Papyrusrøller ⁹⁹⁾ ogsaa ofte ved Slutningen af samme. Men disse Titler vare endnu ikke tilstrækkelige i Bibliothekerne, da man jo ellers, for der at finde en eller anden Bog, maatte fremtage hver enkelt Bog, tage den ud af sin Capsel (capsa) eller Hylster (membrana), og begynde at lukke den op (evolvere), hvilket naturligviis vilde blive en altfor besværlig Fremgangsmaade. Det var derfor en saare naturlig og simpel Maade, at afhjælpe denne Ulempe paa, at man vedhængte enhver Rolle en lille Seddel (index) ¹⁰⁰⁾, hvorpaa Titelen var opskreven, og som kunde hænge ud ved Enden af Rollen, og maaskee var fastgjort til en af de ovenfor omtalte Dupper eller Knapper (cornua) ¹⁰¹⁾. Rigtigheden heraf bestrykes ved de Herculanske Malerier ¹⁰²⁾, andet Beviis kan neppe skaffes tilveje; thi hvor ofte endogsaa denne Titel nævnes hos de gamle Forfattere, saa seer det dog saa kort og skjodesløst, at man ikke lettelig deraf kan faae nogen tydelig Forklaring om Sammenhængen. Derimod seer man, at Titelen skreves derpaa med en skarlagensrød Farve (coccum) ¹⁰³⁾, eller Minie (minium) ¹⁰⁴⁾.

Blækket (atramentum librarium, s. scriptorium), som Romerne brugte, tilberededes, som man seer af Pli-

⁹⁹⁾ Winckelm. Werke. 2 B. pag. 120.

¹⁰⁰⁾ Cic. Epp. ad Attic. 4, 4 b, 1: iisque (librariolis) imperes, ut sumant *membranulam*, ex qua *indices* fiant, quos vos, Græci, ut opinor, *σιλλύβους* appellatis.

¹⁰¹⁾ Winckelm. Werke. 2 B. pag. 104.

¹⁰²⁾ Sammensteds pag. 255. 242.

¹⁰³⁾ Martial. Epigr. 5, 2, 11: *Cocco* rubeat *superbus index*.

¹⁰⁴⁾ Ovid. Trist. 1, 1, 7:

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

nius's ¹⁰⁵) og Vitruvius's ¹⁰⁶) overeensstemmende Beskrivelser af Soed (fuligo) og Gummi. Ved at give det en Tilfætning af Malurt (absinthium) beskyttede man Begerne imod Muns ¹⁰⁷). Dette Blæk var tykkere end vort; ved at holde de herculanske Haandskrifter op imod Dagen kan man, efter Winckelmanns Forsikring ¹⁰⁸) tydelig see, at Bogstaverne ere ophøjede. Af en Yttring af Persius ¹⁰⁹), der rigtignok synes at bestyrkes ved en lignende af Ansonius ¹¹⁰), har man sluttet, at Romerne ogsaa tilberedede Blæk af den sorte Vædske, Blæksprutten (sepia) giver fra sig. Dette er imidlertid uden Tvivl urigtigt, eftersom ikke blot Scholiasten til Persius ¹¹¹), men ogsaa den ældre Plinius ¹¹²) ligefrem benægte det.

¹⁰⁵) Efterat han (h. n. 33, 23) har beskrevet flere Maader, paa hvilke den sorte Farve i Almindelighed (atramentum) tilberedes tilføjer han: *Adulteratur fornacum balnearumque fuligine, quo ad volumina scribenda utantur.* Lidt efter tilføjer han: *Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admixto.* Isidor (Orig. 19, 17) taler blot om den sorte Farve i Almindelighed, og har aabenbar benyttet det anførte Sted af den ældre Plinius

¹⁰⁶) De architect. 7, 10, 2: *In fornace resina collocatur: hanc autem ignis potestas urendo cogit emittere per nares intra Laconicum fuliginem, quæ circa parietem et camerae curvaturam adhærescit: inde collecta partim componitur ex gummi subacta ad usum atramenti librarii; reliqua tectores glutinum admiscentes in parietibus utuntur.*

¹⁰⁷) Plin. h. n. 27, 28: *Atramentum librarium ex diluto eius (absinthii) temperatum, litteras a musculis tuetur.*

¹⁰⁸) Winckelm. Werke. 2 B. pag. 126. 236.

¹⁰⁹) Sat. 5, 12—13:

*Tunc queritur crassus calamo quod pendeat humor,
Nigra quod infusa vanescat sepia lympha.*

¹¹⁰) Epist. 4, 74: *Notasque furvæ sepiae.*

¹¹¹) l. l. *Sepiam pro atramento a colore posuit, quamvis non ex ea, ut Afri, sed ex fuligine ceteri conficiant atramentum.*

¹¹²) h. n. l. l. *Fit (atramentum) et e tædis ligno combusto, tritis-*

At de brugte røde Farver (minium og coccum) til at skrive Bogtitler med, have vi allerede omtalt. Ligeledes brugte de ogsaa rubrica, der tilberededes af en Jordart især fra Lemnos ¹¹³⁾, navnlig til Overskrifter over Love ¹¹⁴⁾. I Keisertiden see vi af C. Svetonius ¹¹⁵⁾ at de undertiden skrev med gyldne Bogstaver. De senere byzantinske Keisere brugte en kostbar purpurrod Farve (*κιννάβαρις*) til Underskrifter, og det blev ved et Rescript af Keiser Leo (fra Aaret 470), der findes i Justinianus's Lovbog ¹¹⁶⁾ forbudt enhver Anden at benytte sig heraf.

que in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Hermod strider ikke 9, 43: Sepiarum generis mares varii et nigriores, constantiæque maioris. Percussæ tridente feminae auxiliantur: at femina iecto mare fugit. Ambo autem, ubi sensere se apprehendi, effuso atramento (d. e. en sort Bædste), quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur. Sml. Cic. de nat. deorr. 2, 50, 128: atramenti effusione sepiæ (se tutantur).

¹¹³⁾ Plin. h. n. 33, 12 sq.

¹¹⁴⁾ Pers. sat. 3, 89—90:

Cur mihi non liceat, iussit quodcumque voluntas,
Excepto, si quid Masuri rubrica vetavit?

Sml. Juvenal. Sat. 14, 192—3: perlege rubras

Majorum leges.

Quintil. inst. or. 12, 3, 11: alii se ad album ac rubricas transtulerunt, et formularii, vel, ut Cicero ait, leguleii quidem esse maluerunt etc. Sidon. Apollin. Epist. libr. 7, 12: pristinae titulorum rubricæ (deraf Rubrik).

¹¹⁵⁾ v. Neron. cap. 10: Recitavit et carmina, non modo domi, sed et in theatro, tanta universorum lætitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit, eaque pars carminum aureis litteris Jovi Capitolino dicata.

¹¹⁶⁾ Cod. 1. Tit. 23, 6: Sacri assatus, quoscunque nostræ mansuetudinis in quacunque parte paginarum scripserit auctoritas, non alio vultu penitus aut colore, nisi purpurea tantummodo scriptione lustrentur, scilicet ut cocti muricis et triti conchylii ardore signentur; eaque tantummodo fas sit proferri vel dici rescripta in quibuscunque iudiciis, quæ in chartis sive mem-

Endelig see vi af Ovidius ¹¹⁷⁾ og Ausonius ¹¹⁸⁾, at Romerne ogsaa kjendte hvad man i nyere Tider har kaldt sympathetisk Blæk, endskjøndt de kun anvendte naturlige Stoffer dertil, og endnu ikke forstode at præparere saadanne Substantser, som, anvendte, til Skrift, først ved en eller anden kunstig Behandling træde frem for Diet. Ogsaa omtaler N. Gellius ¹¹⁹⁾, Ausonius ¹²⁰⁾ og navnlig Aeneas Tacticus ¹²¹⁾ flere hemmelige Skrivemaader. Den lacedæmoniske *στυάλη*, er bekjendt ¹²²⁾.

branis subnotatio nostræ subscriptionis impresserit. Hanc autem sacri *eneasti* confectionem nulli sit licitum aut concessum habere, aut querere, aut a quoquam sperare, eo videlicet, qui hoc aggressus fuerit tyrannico spiritu, post proscriptionem honorum omnium capitali non immerito poena plectendo. Saaledes var altsaa Cancellistilen i Aaret 470.

¹¹⁷⁾ Art. amator. 3, 627 sqq.:

Tuta quoque est, fallitque oculos e lacte recenti
Littera: carbonis pulvere tange; leges.
Fallet et humiduli quæ fiet acumine lini,
Et feret occultas pura tabella notas.

¹¹⁸⁾ Epist. 23, 21:

Lacte incide notas; arescens charta tenebit
Semper in adspicias: prodentur scripta favillis.

¹¹⁹⁾ N. A. libr. 17 cap. 9. Smf. Herodot. 7, 239. Justin. 2, 10. Oros. 2, 9.

¹²⁰⁾ Epist. 23, 28:

Innumeras possum celandi ostendere formas,
Et claudestinas veterum reserare loquelas.

¹²¹⁾ de obsid. tol. cap. 51.

¹²²⁾ Auson. epp. 23, 23:

Vel Lacedæmoniam *scytalen* imitare, libelli
Segmina Pergamei tereti circumdata ligno
Perpetuo inscribens versu; qui deinde solutus
Non respondentem sparso dabit ordine formas,
Donec consimilis liqui replicetur in orbem.

Smf. Gell. N. A. l. 17, 9, 6—16.

¹²³⁾ Sueton. v. Jul. Cæs. cap. 56: Exstant et ad Cicronem, item ad familiares (epistolæ), domesticis de rebus: in quibus si

Julius Cæsar ombyttede Bogstaverne, naar han vilde skrive saaledes at Ingen uden Bedkommende kunde læse det, og brugte bestandig det fjerde Bogstav efter det, han skulde bruge, altsaa d for a, e for b o. s. v. ¹²³). I samme Hensigt brugte Augustus det efterfølgende, altsaa b for a, c for b o. s. v. ¹²⁴).

Til Skrivepenne brugte de et eget Slags Rør (calamus) ¹²⁵), som de især fik fra Ægypten, Guibus og Lille = Uffen ¹²⁶). Man tilskjær dem med scalpium librarium ¹²⁷), og gjemte dem i theca calamaria ¹²⁸).

qua occultius perferenda erant, per notas scripsit, id est, sic structo literarum ordine, ut nullum verbum effici posset: qua si quis investigare et persequi vellet: quartam clementorum litteram, id est, d pro a et perinde reliquas, commutat. Sml. Dio Cass. l. 40, cap. 9. A. Gell. 17, 9, 1—3.

¹²⁴) Sucton. v. Octav. cap. 88: Quoties autem per notas scribit, b pro a, c pro b, ac deinceps eodem ratione sequentes litteras ponit pro x autem a a. Sml. Dio Cass. l. 51 cap. 3.

¹²⁵) Cic. Epp. ad Qv. fr. 2, 13 b. 1: hoc facio semper, ut quicumque *calamus* in manus meas venerit, eo sic utar, tanquam hono.

¹²⁶) Plin. h. n. 16, 64: Chartisque serviunt *calami*, Ægyptii maxime, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen *Guidii*, et qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cavo corpore intus, superne tenui inarescit ligno: fissilis præacuta semper acie, *geniculata*. Sml. Martial. Epigr. 14, 58:

Fasces calamorum.

Dat chartis habiles calamos *Memphitica* tellus.

¹²⁷) Tacit. Annal. 5, 8: petito per *speciem studiorum scalpro*, levem ictum venis intulit. Sml. Sucton. v. Vitell. cap. 2.

¹²⁸) Martial. Epigr. l. 14, 19: *Theca calamaria*

Sortitus *thecam*, calamis armare memento:

Cetera nos dedimus, tu leviora para.